Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра адміністрування податків

**ДОВІДКА**
**про перевірку кваліфікаційної роботи на академічний плагіат**

П. І. Б. автора роботи
Шевцов Ілля Олександрович

Курс/група ОММ-24-1

Тема кваліфікаційної роботи

Впровадження автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією в Україні: стан, проблеми, перспективи

П.І.Б. наукового керівника Тучак Т. В.

Дата захисту: 05.02.2026

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 99,32 %. Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень (посилання, цитування) і неправомірних запозичень (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 0,68 %, цитат 2,24 %.

Завідувач кафедри
адміністрування податків О. С. ІВАНИШИНА

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет податкової справи, обліку та аудиту**

**Кафедра адміністрування податків**

# КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «Впровадження автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією в Україні: стан, проблеми, перспективи»**

Здобувача вищої освіти
(магістерського) рівня
II курсу, ОММ-24-1 групи,
спеціальність 071 «Облік і
оподаткування»
освітньо-професійна програма
«Міжнародне оподаткування»

*підпис здобувача вищої освіти*

Шевцов Ілля Олександрович

Науковий керівник

*підпис керівника*

Тучак Тетяна Володимирівна, к.е.н., доцент

Гарант освітньо-професійної програми

*підпис керівника*

Лекарь Сергій Іванович, д.ю.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри адміністрування податків протокол від 20.01.26 № 7

*підпис завідувача кафедри*

Іванишина О.С., к.е.н., доцент, зав. кафедри

Ірпінь – 2026

Реєстрація № 7 20.01.26 _____

(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 20.01.26 _____

(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 62/D 05.02.26 _____

(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Кашпур Л.М.

(підпис) (ініціали, ПІБ)

Члени комісії:

_____ Лікарь С.І.

(підпис) (ініціали, ПІБ)

_____ Іванишина О.С.

(підпис) (ініціали, ПІБ)

_____ Кодаченко Ю.Л.

(підпис) (ініціали, ПІБ)

# БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

| Об'єкти контролю | Діапазон оцінки в балах | Фактична кількість балів | Примітки | Дата, ПІБ |
|---|---|---|---|---|
| ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ НАУКОВИМ КЕРІВНИКОМ | | | | |
| **1. Зміст роботи** (наукова і практична значимість роботи, її наукова новизна, глибина дослідження, здатність екстраполяції теоретичних висновків до практичних ситуацій, наявність сильних і слабких сторін, логічність та послідовність викладення матеріалу тощо) | від 0 до 30 | 20 | | |
| **2. Рівень підготовки здобувача** (володіння професійною термінологією, вміння здійснювати аналіз, приймати рішення, вносити пропозиції тощо) | від 0 до 10 | 5 | | |
| **3. Ставлення здобувача до виконуваної роботи** (дотримання календарного плану, урахування пропозиційі зауважень наукового керівника, оформлення роботи тощо) | від 0 до 10 | 5 | | |
| **РАЗОМ БАЛІВ** | **від 0 до 50** | 30 | | |
| ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ | | | | |
| 1. Доповідь | від 0 до 10 | 8 | | |
| 2. Роздатковий матеріал | від 0 до 5 | 4 | | |
| 3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання | від 0 до 25 | 20 | | |
| 4. Апробація (участь у конференціях, публікація статті) | від 0 до 10 | 0 | | |
| **РАЗОМ БАЛІВ** | **від 0 до 50** | 32 | | |
| **ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ** | **від 0 до 100** | 62 | | |

**ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ**

| Оцінка за 100-бальною шкалою | Оцінка за шкалою ЕКТС | Оцінка за національною шкалою | Дата | П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис) |
|---|---|---|---|---|
| 62 | D | 3 | 05.02.2026 | Лекарь С.Г.<br>Іванишина О.С.<br>Кожанко Ю.П. |

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

| Оцінка за 100-бальною шкалою | Оцінка за шкалою ЄКТС | Оцінка за національною шкалою |
|---|---|---|
| 90-100 | A | 5 (відмінно) |
| 80-89 | B | 4 (добре) |
| 70-79 | C | |
| 60-69 | Д | 3 (задовільно) |
| 50-59 | E | |
| 35-49 | FX | 2 (незадовільно) |

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра адміністрування податків
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма «Міжнародне оподаткування»

Затверджую
Завідувач кафедри
_____ О. С. Іванишина

**Завдання на кваліфікаційну роботу**
**здобувачу вищої освіти**
**Шевцова Іллі Олександровича**

1. Тема кваліфікаційної роботи «**Впровадження автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією в Україні: стан, проблеми, перспективи**»
2. Затверджена наказом ректора від «02» грудня 2024 №1794.
3. Строк здачі закінченої роботи – 25.12.2025 року.
4. Цільова установка.

Мета роботи – дослідити теоретико-методологічні основи автоматичного обміну податковою інформацією, проаналізувати сучасний стан та практичний механізм його імплементації в Україні, ідентифікувати існуючі бар'єри та обґрунтувати перспективні напрями вдосконалення податкового адміністрування та захисту даних при міжнародному інформаційному обміні.

Об'єкт дослідження – процес імплементації та функціонування системи автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією в Україні в умовах глобалізації та діджиталізації фінансових відносин.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад здійснення автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією, практика їх застосування та напрями вдосконалення контролюючих процедур у податковій системі України.

База дослідження – норми податкового законодавства України, міжнародні стандарти та настанови ОЕСР, звіти Глобального форуму з прозорості та обміну інформацією для податкових цілей, аналітичні та статистичні матеріали Державної податкової служби України, а також наукові публікації провідних фахівців у галузі міжнародного оподаткування.

Вихідні дані до роботи – норми Податкового кодексу України, Закон України № 2970-IX щодо імплементації стандарту CRS, міжнародні багатосторонні угоди (MCAA CRS, FATCA), Плани BEPS, Директиви ЄС про адміністративне співробітництво (DAC), статистичні дані ДПС та звіти міжнародних фінансових інституцій.

5. Перелік графічного матеріалу – 12 таблиць

6. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АВТОМАТИЧНОГО О ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

1.1. Економічна сутність та міжнародні стандарти автоматичного обміну пода інформацією (стандарти CRS та FATCA)

1.2. Нормативно-правове регулювання впровадження системи автоматичного інформацією в Україні та світі

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА МЕХАНІЗМУ ВПРОВАДЖ АВТОМАТИЧНОГО ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ В УКРАЇНІ

2.1. Організаційно-технічне забезпечення збору та обробки даних Державною пода службою України

2.2. Аналіз готовності фінансових агентів та суб'єктів звітування до виконання міжнародних стандартів обміну

2.3. Дослідження перших результатів та адміністративних процедур обміну інформа умовах воєнного стану

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АВТОМАТИЧНОГО О ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ В УКРАЇНІ

3.1. Ідентифікація правових та технічних бар'єрів на шляху ефективного функціон системи обміну

3.2. Світовий досвід використання даних автоматичного обміну для протидії розми податкової бази (BEPS) та можливості його імплементації в Україні

3.3. Рекомендації щодо вдосконалення податкового адміністрування та захисту дан міжнародному інформаційному обміні

7. Календарний план виконання роботи

| № п/п | Назва етапів кваліфікаційної роботи | Строк виконання етапів роботи | |
|---|---|---|---|
| | | За планом | Фактично |
| 1 | 2 | 3 | 4 |
| 1. | Вибір теми, вивчення літературних джерел та складання плану роботи | 31.10.2024 | 31.10.2024 |
| 2. | Підготовка першого розділу роботи та подання її керівнику | 30.04.2025 | 30.04.2025 |
| 3. | Підготовка другого розділу роботи та подання її керівнику | 01.09.2025 | 01.09.2025 |
| 4. | Підготовка третього розділу роботи та подання її керівнику | 14.11.2025 | 14.11.2025 |
| 5. | Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника | 22.12.2025 | 22.12.2025 |
| 6. | Отримання відгуку керівника роботи | 29.12.2025 | 29.12.2025 |
| 7. | Отримання відгуку з підприємства (зовнішньої рецензії) | 15.01.2026 | 15.01.2026 |
| 8. | Попередній захист роботи | 20.01.2026 | 20.01.2026 |
| 9. | Допуск роботи зав. кафедри до захисту | 23.01.2026 | 23.01.2026 |
| 10. | Захист роботи | 05.02.2026 | 05.02.2026 |

Дата видачі завдання «05» 11 2025

Науковий керівник каліфікаційної роботи Тучак Т.В.

Гарант освітньо-професійної програми Лекарь С. І.

Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти Шевцов І.О.

**Ілля Шевцов**

# ВСТУП

***Актуальність теми.*** У сучасних умовах глобалізації світової економіки та транскордонного руху капіталу проблема ухилення від оподаткування набула планетарного масштабу. З метою забезпечення прозорості фінансових операцій та боротьби з розмиванням податкової бази (BEPS), Організація економічного співробітництва та розвитку (OECP) розробила механізм автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки. Для України інтеграція в глобальну систему прозорості є не лише інструментом збільшення податкових надходжень, а й обов'язковою умовою на шляху європейської інтеграції.

Закон США про податкову звітність за закордонними рахунками (FATCA) вимагає від держави докорінної перебудови системи податкового адміністрування. 2024 рік став історичним для України, оскільки Державна податкова служба вперше здійснила автоматичний обмін інформацією за стандартом CRS. Однак процес імплементації цих стандартів супроводжується низкою технічних, правових та організаційних труднощів, особливо в умовах воєнного стану, що зумовлює гостру необхідність наукового аналізу стану впровадження системи та пошуку шляхів вирішення проблемних питань.

***Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі.*** Питання міжнародного оподаткування, забезпечення фінансової прозорості та боротьби з розмиванням податкової бази (BEPS) перебувають у центрі уваги провідних вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретико-методологічний фундамент дослідження міжнародного інформаційного обміну було закладено у працях таких іноземних фахівців, як Р. Оуенс, М. Кін, С. Ітріаго, Г. Цукман, які аналізували вплив глобалізації на податкову конкуренцію та роль OECP у формуванні нових стандартів прозорості. У вітчизняній науковій думці значний внесок у дослідження проблем податкового адміністрування в умовах євроінтеграції та впровадження плану BEPS зробили такі вчені, як: В. Вишневський, Ю. Іванов, А. Соколовська — у контексті трансформації податкових систем та адаптації міжнародного досвіду; Т. Єфименко, Л. Олійник

— щодо питань фіскального регулювання та міжнародного співробітництва у сфері оподаткування; С. Островерх, О. Данілов — безпосередньо вивчаючи правові та організаційні аспекти запровадження стандартів CRS та FATCA в Україні.

Попри ґрунтовність наявних напрацювань, більшість наукових праць, опублікованих до 2024 року, мають переважно теоретико-прогностичний характер. Вони висвітлюють законодавчі ініціативи та підготовчі етапи імплементації стандартів. Проте практичний досвід здійснення першого автоматичного обміну інформацією за стандартом CRS, який відбувся у 2024 році, наразі залишається майже недослідженим.

Зокрема, потребують глибшого наукового аналізу: результативність взаємодії Державної податкової служби з іноземними компетентними органами в умовах першого реального циклу обміну; специфічні бар'єри, з якими зіткнулися українські фінансові агенти під час ідентифікації підзвітних рахунків у 2023–2024 роках; вплив воєнного стану на конфіденційність даних та стабільність технічних каналів передачі інформації.

***Метою дослідження*** є комплексне розкриття теоретичних аспектів та практичного механізму впровадження автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією в Україні, ідентифікація бар'єрів на шляху його функціонування та розробка рекомендацій щодо вдосконалення податкового адміністрування в цій сфері.

Для досягнення поставленої мети визначено такі ***завдання***:

1. Розкрити економічну сутність та дослідити міжнародні стандарти автоматичного обміну податковою інформацією (CRS та FATCA).
2. Здійснити аналіз нормативно-правового регулювання впровадження системи автоматичного обміну інформацією в Україні та міжнародного досвіду в цій галузі.
3. Оцінити організаційно-технічне забезпечення збору та обробки даних Державною податковою службою України.
4. Проаналізувати готовність вітчизняних фінансових агентів до виконання вимог щодо ідентифікації підзвітних рахунків та подання звітності.

5. Ідентифікувати основні проблеми та правові бар’єри, що виникають під час практичного здійснення обміну інформацією.
6. Сформулювати перспективні напрями вдосконалення системи міжнародного інформаційного обміну з урахуванням світового досвіду та національних особливостей.

***Об’єктом дослідження*** є процес імплементації та функціонування системи автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією в Україні.

***Предметом дослідження*** є сукупність теоретичних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад здійснення автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією.

***База дослідження.*** Інформаційною базою роботи є закони та підзаконні акти України, настанови ОЕСР, звіти Глобального форуму з прозорості та обміну інформацією, статистичні дані ДПС України, а також праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі міжнародного оподаткування.

***Методи дослідження.*** Методологічну основу дослідження складає діалектичний метод пізнання економічних та правових явищ. У роботі застосовано методи системного аналізу та синтезу — для вивчення складників міжнародних стандартів обміну; порівняльно-правовий метод — для аналізу відповідності українського законодавства вимогам ОЕСР; економіко-статистичні методи — для оцінки готовності фінансового сектору та обсягів обміну даними.

***Практичне значення одержаних результатів*** полягає у систематизації першого практичного досвіду України щодо здійснення автоматичного обміну за стандартом CRS у 2024 році. Досліджено специфічні ризики конфіденційності та захисту даних під час обміну в умовах воєнного стану, а також запропоновано авторський підхід до оцінки готовності банківського сектору як основного суб'єкта звітування.

# РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АВТОМАТИЧНОГО ОБМІНУ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

## 1.1. Економічна сутність та міжнародні стандарти автоматичного обміну податковою інформацією (стандарти CRS та FATCA)

У сучасних умовах глобалізації світової економіки, що характеризується високим ступенем мобільності капіталу та лібералізацією фінансових ринків, проблема ухилення від оподаткування та розмивання податкової бази стала одним із ключових викликів для фіскальної стійкості держав. Економічна сутність автоматичного обміну податковою інформацією (AEOI — Automatic Exchange of Information) полягає у систематичному, періодичному та структурованому передаванні масивів даних про фінансові активи та доходи нерезидентів [25] від податкових органів однієї країни (країни джерела доходу або місцезнаходження рахунку) до податкових органів країни податкового резидентства власника такого рахунку. На відміну від обміну інформацією за запитом (EOIR), автоматичний обмін не вимагає попередньої підозри у вчиненні податкового правопорушення, що робить його превентивним інструментом контролю [7].

У науковій літературі економічну природу автоматичного обміну часто пов’язують із концепцією «податкової прозорості». Досліджуючи це явище, науковці виділяють кілька ключових аспектів. По-перше, це інструмент відновлення фіскального суверенітету держав, який був частково втрачений через можливість платників податків приховувати капітали в офшорних юрисдикціях. По-друге, це механізм вирівнювання конкурентних умов між платниками, які сумлінно сплачують податки всередині країни, та тими, хто використовує транскордонні схеми для мінімізації податкових зобов’язань.

Теоретичний аналіз проблеми дозволяє стверджувати, що автоматичний обмін інформацією базується на принципі усунення інформаційної асиметрії. Платник податків володіє повною інформацією про свої закордонні активи, тоді як національна податкова адміністрація зазвичай обмежена кордонами власної держави. Створення глобальної мережі автоматичного обміну дозволяє

фіскальним органам отримувати «зовнішній» масив даних, що критично важливо для адміністрування податків на доходи фізичних осіб (ПДФО) та податку на прибуток, особливо у частині контролю за іноземними компаніями. Теоретичний аналіз дозволяє виділити три основні форми міжнародного інформаційного співробітництва, що передували виникненню автоматичного обміну:

1. Обмін інформацією за запитом (Exchange of Information on Request — EOIR): класична форма, яка вимагає від податкового органу наявності обґрунтованої підозри та чітких фактів щодо конкретного платника. Ця форма виявилася малоефективною для боротьби з масовим приховуванням офшорних активів, оскільки податківці часто «не знали, що саме вони шукають».
2. Спонтанний обмін інформацією: передача даних у випадках, коли податковий орган однієї країни виявляє інформацію, яка може бути цікавою для колег з іншої країни, наприклад, при проведенні аудиту транскордонних операцій.
3. Автоматичний обмін (AEOI): найбільш досконала форма, що передбачає превентивний контроль над усіма підзвітними особами незалежно від наявності правопорушень у минулому. Це змінює саму парадигму контролю: від «пошуку доказів» до «постійного моніторингу».

Історична ретроспектива виникнення стандартів автоматичного обміну свідчить про поступовий перехід від національних ініціатив окремих держав до створення глобальної мережі прозорості. Визначальним етапом у цьому процесі стало прийняття у Сполучених Штатах Америки Закону про податкову звітність за закордонними рахунками (Foreign Account Tax Compliance Act — FATCA) у 2010 році. Економічна модель FATCA базується на примусовому залученні іноземних фінансових установ (FFI) до виконання функцій податкового контролю на користь Служби внутрішніх доходів США (IRS) [6].

Основною метою FATCA є виявлення американських платників податків (громадян США та власників «зелених карт»), які використовують іноземні рахунки та офшорні структури для приховування доходів. Унікальність цього

стандарту полягає у запровадженні жорсткого механізму санкцій: фінансові установи, які відмовляються від співпраці з IRS, підлягають штрафному утриманню у розмірі 30% з будь-яких платежів, що надходять на їхню адресу з джерел у США. Це фактично зробило неможливою діяльність великих міжнародних банків поза межами системи FATCA, оскільки долар США залишається основною валютою світових розрахунків.

Для легалізації обміну даними у межах FATCA було розроблено дві моделі Міжурядових угод (Intergovernmental Agreements — IGA):

1. Модель 1 IGA: фінансові установи звітують перед національними податковими органами своєї країни, які потім автоматично передають агреговані дані до IRS США. Саме цю модель обрала Україна. Ця модель вважається більш безпечною для національного суверенітету, оскільки дані не передаються іноземній державі напряму приватними установами.
2. Модель 2 IGA**:** фінансові установи звітують безпосередньо до IRS США, а національні органи лише забезпечують правове поле для такого звітування та надають додаткову інформацію за запитом.

Успішне впровадження FATCA на міжнародному рівні стимулювало Організацію економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) до розробки аналогічного, але вже багатостороннього механізму. Таким механізмом став загальний стандарт звітності (Common Reporting Standard — CRS) [25], схвалений Радою ОЕСР у 2014 році. CRS було розроблено для забезпечення ефективного автоматичного обміну інформацією між усіма країнами-учасницями на взаємній основі. Станом на 2024 рік понад 110 юрисдикцій вже здійснюють обмін у межах цього стандарту.

Механізм функціонування стандарту CRS є значно ширшим за FATCA за обсягом охоплення суб’єктів та об’єктів звітування. Він базується на чотирьох фундаментальних елементах:

1. Перелік підзвітних фінансових установ**:** сюди належать не лише банки, а й кастодіальні установи, інвестиційні компанії, певні типи страхових компаній та недержавні пенсійні фонди. Важливо зазначити, що стандарт класифікує установи за типом діяльності: депозитарна установа,

кастодіальна установа, інвестиційна компанія або визначена страхова компанія.

2. Перелік підзвітних рахунків: стандарт охоплює депозитарні, кастодіальні рахунки, а також частки в капіталі інвестиційних компаній та договори страхування з викупною сумою. Винятком є лише рахунки, що мають низький ризик використання для ухилення від оподаткування (наприклад, пенсійні рахунки з чітко визначеними лімітами).
3. Процедури належної комплексної перевірки (due diligence): фінансові установи зобов'язані ідентифікувати податкове резидентство всіх клієнтів (як фізичних, так і юридичних осіб). Особлива увага приділяється пасивним нефінансовим організаціям (Passive NFEs), для яких необхідно визначати кінцевих бенефіціарних власників (контролюючих осіб).
4. Стандартизований формат звітування: дані передаються у спеціальному форматі XML-схем, що забезпечує технічну сумісність інформаційних систем різних країн. Це усуває проблему мовних бар'єрів та відмінностей у бухгалтерських стандартах.

Науковий аналіз відмінностей між FATCA та CRS дозволяє констатувати, що CRS є більш адаптованим до глобальних потреб та позбавлений ознак екстратериторіальності, притаманних американському законодавству. Детальне порівняння параметрів цих стандартів наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Порівняльний аналіз техніко-економічних параметрів стандартів FATCA та CRS**

| Критерій порівняння | Стандарт FATCA | Стандарт CRS |
|---|---|---|
| **Географічне охоплення** | Двосторонній (США та партнер) | Багатосторонній (Глобальна мережа) |
| **Принцип ідентифікації** | Громадянство / Резидентство США | Податкове резидентство юрисдикції-партнера |
| **Суб'єкти контролю** | US Persons (фіз. особи та компанії) | Резиденти будь-якої країни-учасниці |
| **Поріг вартості рахунку** | 50 000 дол. США (для фіз. осіб) | Відсутній для фізичних осіб (від 1 дол.) |

| | | |
|---|---|---|
| **Обсяг переданих даних** | Баланс, доходи, ІПН США | Баланс, дивіденди, відсотки, валові надходження |
| **Типи фінансових установ** | Більш вузьке визначення | Максимально широке (вкл. інвест. фонди) |
| **Технічний стандарт** | FATCA XML v2.0 | CRS XML v1.0 / v2.0 |
| **Наслідки порушення** | 30% утримання коштів | Національні штрафи, санкції регулятора |
| **Періодичність обміну** | Щорічно (до 30 вересня) | Щорічно (терміни визначаються нац. правом) |

*Джерело: складено автором на основі аналізу настанов ОЕСР та звітів Глобального форуму [4, 18, 26]*

Економічна ефективність впровадження стандарту CRS для держави-учасниці проявляється у кількох площинах. По-перше, це прямі додаткові надходження до бюджету внаслідок виявлення незадекларованих іноземних доходів. По-друге, це опосередкований вплив на поведінку платників податків: усвідомлення того, що інформація про закордонні активи стане доступною податковим органам, спонукає до добровільного розкриття доходів (так званий «deterrence effect» — ефект стримування). По-третє, це підвищення рейтингу країни у Глобальному форумі з прозорості та обміну інформацією для податкових цілей, що є критично важливим для залучення іноземних інвестицій та співпраці з міжнародними фінансовими інституціями.

Особливу увагу в контексті стандарту CRS слід приділити процедурам класифікації рахунків. Фінансові установи зобов’язані поділяти рахунки на «існуючі» (відкриті до дати запуску обміну) та «нові». Також існує поділ на рахунки з «низькою вартістю» (до 1 млн дол. США) та «високою вартістю» (High Value Accounts). Для рахунків з високою вартістю застосовуються посилені процедури перевірки, включаючи фізичний перегляд документів та запити до менеджерів по роботі з клієнтами. Такий багаторівневий підхід мінімізує можливості для формального приховування реального місця сплати податків та ідентифікації реальних власників капіталу.

Важливим аспектом є також взаємозв’язок CRS із боротьбою з відмиванням коштів (Anti-Money Laundering — AML). Процедури «Знай свого клієнта» (KYC), що застосовуються банками в межах AML [5], є фундаментом

для збору інформації в межах CRS. Спільне використання даних для цілей боротьби з корупцією та податкового контролю створює синергію, яка робить сучасну фінансову систему прозорою. Останніми роками ОЕСР також впроваджує CARF (Crypto-Asset Reporting Framework), що є розширенням CRS на ринок віртуальних активів, оскільки криптоактиви стали новою «безпечною гаванню» для приховування доходів.

Крім того, науковці наголошують на важливості вивчення впливу автоматичного обміну на банківську таємницю. Впровадження CRS фактично означає трансформацію банківської таємниці: вона перестає бути абсолютною у відносинах між банком та державою, проте залишається захищеною у відносинах з третіми особами. Це створює нову парадигму фінансової прозорості, де право на приватність врівноважується обов'язком держави забезпечувати соціальну справедливість через оподаткування.

### 1.2. Нормативно-правове регулювання впровадження системи автоматичного обміну інформацією в Україні та світі

Правова архітектура автоматичного обміну податковою інформацією є складною багаторівневою системою, яка включає міжнародні багатосторонні та двосторонні договори, національне законодавство (кодекси та закони), а також розгалужену систему підзаконних нормативно-правових актів. Глобальним правовим фундаментом для здійснення будь-яких форм адміністративної допомоги у податковій сфері є Конвенція про взаємну адміністративну допомогу у податкових справах (Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters), розроблена спільно ОЕСР та Радою Європи у 1988 році.

Україна приєдналася до цієї Конвенції шляхом її ратифікації у 2008 році (Закон № 677-VI). Важливо зазначити, що у 2010 році до Конвенції було внесено зміни (Протокол 2010 року), які розширили можливості для автоматичного обміну та відкрили доступ до Конвенції країнам, що не є членами ОЕСР чи Ради Європи. Це перетворило її на глобальний інструмент. Проте сама Конвенція лише дозволяє обмін, але не встановлює його технічних параметрів. Для

реалізації CRS країни мають підписати Багатосторонню угоду компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (CRS MCAA). Україна офіційно приєдналася до CRS MCAA у листопаді 2022 року, що стало відправною точкою для масштабної законодавчої реформи [8].

Процес імплементації міжнародних норм у національне законодавство України відбувався поетапно, що дозволило правовій системі адаптуватися до нових викликів.

Перший етап (2017–2020 рр.) був зосереджений на виконанні вимог американського законодавства FATCA. У 2017 році було підписано Угоду між Урядом України та Урядом США для поліпшення виконання податкових правил. Ключовим моментом стало прийняття у 2019 році Законів № 448-IX та № 449-IX, які внесли зміни до Податкового кодексу та Закону «Про банки і банківську діяльність». Ці зміни дозволили банкам розкривати інформацію про рахунки осіб США Службі внутрішніх доходів США через Державну податкову службу України. Це було критично важливо для уникнення санкцій щодо українського банківського сектору.

Другий етап (2021–2024 рр.) — це період повномасштабного впровадження глобального стандарту CRS. Центральне місце у цьому процесі посідає Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки» від 20.03.2023 № 2970-IX. Цей закон фактично створив правову базу для участі України у глобальній мережі податкової прозорості.

Глибокий аналіз положень Закону № 2970-IX дозволяє виділити такі стратегічні правові норми:

1. Інституціоналізація статусу фінансових агентів: Закон чітко визначає, які саме установи підпадають під вимоги звітування. Це банки, страхові компанії (що пропонують договори накопичувального страхування), інвестиційні компанії, професійні учасники ринків капіталу.
2. Легалізація процедур Due Diligence: Фінансові установи зобов’язані вживати заходів для ідентифікації податкового резидентства клієнтів.

Важливим нововведенням є обов'язковість збору самосертифікацій — спеціальних форм, у яких клієнт особисто підтверджує своє місце сплати податків під загрозою штрафів.

3. Регламентація звітування: Встановлено щорічний цикл звітування. Фінансові агенти зобов'язані подавати звіт до 1 липня року, що настає за звітним.
4. Механізм юридичної відповідальності: Запроваджено жорсткі санкції за порушення правил CRS. Зокрема, ненадання або надання недостовірної інформації клієнтом фінансовому агенту карається штрафом у розмірі 100 мінімальних заробітних плат (станом на 2024 рік це понад 700 тис. грн). Це має стимулювати платників до чесності при відкритті рахунків.
5. Повноваження контролюючих органів: ДПС отримала право проводити спеціальні перевірки (так званий «compliance audit») фінансових агентів щодо якості виконання ними процедур перевірки клієнтів.

Крім законодавчого рівня, надзвичайно важливим є рівень підзаконного регулювання. Міністерством фінансів України було видано низку наказів, які деталізують технічні аспекти:

- Наказ МФУ № 282 (травень 2023 р.): Затвердив Порядок заповнення та подання звіту CRS.
- Наказ МФУ № 475 (серпень 2023 р.): Визначив перелік юрисдикцій, з якими Україна планує здійснювати обмін (у списку понад 100 країн).
- Положення ДПС: Регулюють питання передачі даних через захищені канали зв'язку CTS (Common Transmission System), розроблені OECP.

У контексті європейської інтеграції України особливу увагу слід приділити гармонізації вітчизняного права з Директивами ЄС про адміністративне співробітництво (DAC). Еволюція цих директив свідчить про постійне розширення об’єктів обміну:

- DAC1 (2011): Обмін інформацією про доходи від праці, гонорари, пенсії, нерухомість.
- DAC2 (2014): Повна імплементація CRS у межах Європейського Союзу.

- DAC3 (2015): Обмін інформацією про транскордонні податкові роз'яснення (tax rulings).
- DAC6 (2018): Звітність про агресивні схеми податкового планування.
- DAC7 (2021): Звітність операторів цифрових платформ (наприклад, Uber, Airbnb).
- DAC8 (2023): Обмін даними про операції з криптовалютами та криптоактивами.

Для України імплементація норм DAC7 та DAC8 є наступним логічним кроком після закріплення стандарту CRS. Це дозволить податковим органам контролювати доходи громадян, отримані через цифрові платформи та на криптогаманці, що є вкрай актуальним для сучасної діджиталізованої економіки.

Правовий аналіз впровадження системи автоматичного обміну був би неповним без врахування аспектів захисту персональних даних та конфіденційності. Впровадження CRS вступає у певну юридичну дискусію з нормами Загального регламенту про захист даних (GDPR) та українського Закону «Про захист персональних даних». З одного боку, держава має обов'язок забезпечувати податкову прозорість, з іншого — гарантувати безпеку фінансової інформації. Україна успішно пройшла аудит Глобального форуму ОЕСР щодо захисту даних у 2024 році, що підтвердило надійність українських ІТ-систем та законодавчих гарантій. Закон № 2970-IX [3] чітко встановлює, що інформація, отримана через обмін, є конфіденційною і може бути використана виключно для фіскальних цілей.

Нижче в таблиці 1.2 структуровано ієрархію нормативно-правового забезпечення автоматичного обміну в Україні, що демонструє комплексність даної сфери.

Таблиця 1.2

**Система нормативно-правового регулювання автоматичного обміну інформацією в Україні**

| **Рівень регулювання** | **Основні документи / Нормативні акти** | **Юридична роль та значення** |
|---|---|---|
| **Міжнародний** | Конвенція про взаємну адмін. допомогу, Угода MCAA CRS, Угода FATCA IGA-1 | Створює глобальне зобов’язання та формат взаємодії |

| | | |
|---|---|---|
| **Законодавчий** | Податковий кодекс України (ст. 39-3), Закон № 2970-IX, Закон «Про банки...» | Встановлює права ДПС, обов'язки банків та штрафи |
| **Урядовий** | Постанови КМУ щодо переліку країн-партнерів та режимів конфіденційності | Визначає перелік юрисдикцій для реального обміну |
| **Відомчий** | Накази Мінфіну (№ 282, № 475), Методичні рекомендації ДПС | Регулює технічну структуру XML-файлів та звітування |
| **Європейський** | Директиви ЄС (DAC1 — DAC8) | Орієнтир для гармонізації (Євроінтеграційний трек) |
| **Методологічний** | Коментарі OECP до CRS, Настанови Глобального форуму | Джерело для тлумачення спірних юридичних питань |

*Джерело: розроблено автором на основі аналізу нормативної бази [2, 10, 22]*

Важливо також згадати про специфіку правового регулювання в умовах воєнного стану. Законодавство України передбачає певні особливості щодо строків подання звітності та проведення перевірок у разі наявності форс-мажорних обставин. Водночас, необхідність наповнення бюджету під час війни лише підсилює актуальність швидкого запуску автоматичного обміну, оскільки це дозволяє залучити ресурси, які раніше виводилися з країни незаконним шляхом.

Окремим аспектом правового регулювання є взаємодія системи CRS із законодавством про боротьбу з відмиванням коштів (AML/KYC). Процедури ідентифікації клієнтів за стандартом CRS багато в чому перегукуються з вимогами щодо фінансового моніторингу. Це створює синергетичний ефект, де податковий контроль та боротьба з легалізацією кримінальних доходів доповнюють один одного, забезпечуючи всебічну прозорість фінансової діяльності суб'єктів.

Таким чином, сформована в Україні нормативно-правова база на сьогодні є достатньою для повноцінного функціонування системи автоматичного обміну. Вона поєднує в собі жорсткість фіскального контролю із гарантіями захисту персональних даних, що відповідає кращим світовим практикам. Подальший розвиток нормативного поля буде залежати від швидкості цифрової трансформації податкової служби та готовності України до імплементації нових стандартів обміну даними про віртуальні активи та доходи від цифрових платформ.

Правове регулювання автоматичного обміну інформацією є однією з найбільш динамічних галузей міжнародного та національного податкового права. Воно базується на багаторівневій ієрархії актів, де міжнародні стандарти трансформуються у конкретні норми національного законодавства. Глобальним правовим інструментом є Конвенція про взаємну адміністративну допомогу у податкових справах (1988 р.), оновлена Протоколом 2010 року. Ця Конвенція є унікальним багатостороннім договором, який охоплює всі форми адміністративної співпраці. Україна ратифікувала цю Конвенцію у 2008 році, що дозволило їй стати частиною глобальної мережі співпраці. Стаття 6 цієї Конвенції прямо передбачає можливість автоматичного обміну інформацією за умови укладення окремої угоди між компетентними органами.

Як зазначалась, для реалізації стандарту CRS Україна у листопаді 2022 року підписала Багатосторонню угоду компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (Multilateral Competent Authority Agreement on Automatic Exchange of Financial Account Information — MCAA CRS). Ця угода є адміністративним документом, який деталізує технічні умови обміну, правила конфіденційності та порядок використання даних. Вона визначає «компетентний орган» кожної країни (в Україні — ДПС) та встановлює зобов'язання щодо забезпечення безпеки даних.

На національному рівні процес імплементації пройшов через кілька критичних етапів законодавчих змін, що вимагали узгодження з нормами Конституції України та правами людини на приватність. Ключовим актом став Закон України від 20.03.2023 № 2970-IX [3], який вніс масштабні зміни до Податкового кодексу України [2] (зокрема, з'явилася стаття 39-3 «Міжнародний автоматичний обмін інформацією та подання звітності про підзвітні рахунки»). Цей закон став юридичним фундаментом для запуску системи в Україні.

Основними правовими новелами українського законодавства у цій сфері є:

1. Обов'язок фінансових агентів щодо ідентифікації клієнтів [11]: Банки, страховики та інші інвестиційні установи зобов'язані вживати заходів для встановлення статусу податкового резидентства клієнта. Це передбачає збір «самосертифікацій» — спеціальних форм, у яких клієнт особисто

підтверджує місце своєї податкової приписки. Якщо клієнт відмовляється надати таку форму, фінансовий агент має право відмовити у відкритті рахунку або розірвати існуючі ділові відносини.

2. Юридична відповідальність платників [2]: За надання фінансовому агенту завідено неправдивої інформації про резидентство платник податків несе відповідальність у вигляді штрафу (100 мінімальних заробітних плат). Це одна з найвищих санкцій у податковому праві України за порушення немайнового характеру, що підкреслює важливість достовірності даних для міжнародного обміну.
3. Повноваження ДПС України: Державна податкова служба визначена компетентним органом для цілей обміну. Вона отримала право не лише збирати звіти CRS від банків, а й проводити спеціальні перевірки фінансових агентів на предмет якості виконання ними процедур належної перевірки (due diligence). ДПС також відповідає за забезпечення «взаємності», тобто за передачу даних іноземним партнерам у встановлені терміни (зазвичай до 30 вересня року, що настає за звітним).
4. Трансформація банківської таємниці: Впровадження CRS вимагало змін до Закону «Про банки і банківську діяльність» [4]. Було встановлено, що надання інформації в межах автоматичного обміну не є порушенням банківської таємниці. Це була одна з найскладніших юридичних дискусій, оскільки право на таємницю вкладів є традиційним елементом фінансового права України.

Правовий аналіз впровадження CRS в Україні неможливий без врахування питання конфіденційності та захисту персональних даних. У світі існує певна правова колізія між вимогами податкової прозорості та нормами Загального регламенту про захист даних (GDPR). Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав справи щодо пропорційності втручання держави у приватне життя громадян шляхом автоматичного збору фінансових даних. В Україні Закон № 2970-IX містить спеціальні застереження щодо того, що інформація, отримана від іноземних держав, є конфіденційною та може бути використана виключно для цілей оподаткування. Україна успішно пройшла

аудит Глобального форуму ОЕСР щодо захисту даних у 2024 році, що стало юридичним дозволом на отримання інформації від інших країн. Це підтвердило, що ІТ-системи ДПС відповідають найвищим світовим стандартам кібербезпеки.

Окрему увагу в наукових колах приділяють проблемі податкового резидентства в умовах воєнного стану. Мільйони українців отримали статус тимчасового захисту в країнах ЄС. З точки зору CRS, це створює складну юридичну ситуацію: якщо особа перебуває в ЄС понад 183 дні, вона може бути визнана податковим резидентом країни перебування згідно з локальним законодавством. Це ставить під питання ефективність обміну даними між Україною та країнами ЄС щодо таких осіб, оскільки інформація про їхні рахунки в ЄС може не передаватися до України, якщо вони вказали місцеве резидентство. Це правове питання потребує подальшого врегулювання на рівні міжурядових консультацій та роз'яснень Мінфіну, щоб уникнути подвійного оподаткування та безпідставного фіскального тиску.

Крім того, слід згадати про впровадження так званого «правила трьох років» для зберігання документів фінансовими агентами та право ДПС на проведення позапланових перевірок у разі виявлення розбіжностей у даних обміну. Юридична техніка українських законів у цій сфері є досить високою, проте залишаються питання щодо практичного застосування штрафів до клієнтів за помилки у самосертифікації, які могли бути зроблені ненавмисно через складність податкового законодавства іноземних країн.

Завершуючи огляд нормативного поля, слід зазначити, що Україна створила одну з найсучасніших законодавчих баз для автоматичного обміну в Східній Європі. Подальший розвиток правового регулювання буде спрямований на імплементацію CARF (Crypto-Asset Reporting Framework) — нового стандарту ОЕСР для звітування про операції з криптоактивами, що дозволить закрити останні лакуни в системі фінансового моніторингу. Це особливо важливо в контексті діджиталізації фінансового сектору та зростаючої ролі електронних грошей.

Враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що теоретичні та правові засади автоматичного обміну податковою інформацією базуються на

глобальному консенсусі щодо необхідності податкової прозорості. Для України це не лише засіб збільшення бюджетних надходжень, а й важливий елемент інтеграції в європейське та світове співтовариство, що вимагає постійної адаптації національного права до мінливих стандартів цифрової епохи та викликів, пов'язаних із глобальним рухом капіталу та людей.

# РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА МЕХАНІЗМУ ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЧНОГО ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ В УКРАЇНІ

## 2.1. Організаційно-технічне забезпечення збору та обробки даних Державною податковою службою України

Центральне місце у системі автоматичного обміну інформацією посідає Державна податкова служба України (ДПС), яка згідно з Податковим кодексом України визначена Компетентним органом для цілей міжнародного співробітництва. Організаційне забезпечення процесу впровадження CRS у ДПС базується на створенні спеціалізованих підрозділів, відповідальних за міжнародне оподаткування та інформаційні технології, які здійснюють супровід збору, валідації та передачі даних.

Технічне забезпечення автоматичного обміну в Україні базується на використанні Загальної системи передачі (Common Transmission System — CTS), розробленої ОЕСР [27]. CTS є безпечною міжнародною платформою, яка забезпечує конфіденційність та цілісність даних при їх передачі між податковими адміністраціями різних країн. Впровадження цієї системи в Україні вимагало розробки та сертифікації власних програмних модулів, які забезпечують:

1. Приймання звітів від підзвітних фінансових установ (ПФУ) через електронний кабінет платника податків.
2. Автоматичну валідацію XML-файлів на відповідність актуальним схемам CRS XML Schema (v. 2.0) [9].
3. Шифрування даних за стандартом AES-256 з використанням унікальних ключів безпеки, що надаються ОЕСР.

Процес збору даних ДПС побудований за принципом «єдиного вікна». Фінансові агенти (банки, страховики, інвестиційні компанії) зобов'язані подати звітність до 1 липня року, що настає за звітним. Проте організація цього процесу починається набагато раніше. ДПС здійснює ведення Реєстру підзвітних

фінансових установ, де кожна установа повинна зареєструватися та отримати доступ до спеціалізованого функціоналу подання звітності.

Важливим аспектом організаційного забезпечення є контроль якості даних. ДПС впровадила систему багаторівневих перевірок. Перший рівень — технічний (структурна цілісність файлу). Другий рівень — логічний (відповідність кодів країн, валют та податкових номерів (TIN)). Третій рівень — це змістовна перевірка, яка проводиться шляхом зіставлення отриманих даних із наявною інформацією про платників податків у внутрішніх базах даних ДПС.

Нижче у таблиці 2.1 представлено структурні компоненти IT-архітектури ДПС, задіяні в автоматичному обміні.

Таблиця 2.1

**Технічні компоненти системи автоматичного обміну інформацією ДПС України**

| Компонент системи | Функціональне призначення | Технологічний стандарт |
|---|---|---|
| **Електронний кабінет (Модуль CRS)** | Інтерфейс для фінансових установ щодо завантаження звітів | Web-інтерфейс, HTTPS |
| **Ядро валідації XML** | Автоматична перевірка структури та синтаксису даних | CRS XML Schema v2.0 |
| **Шлюз передачі даних (CTS Gateway)** | Шифрування та передача даних до вузлів ОЕСР | AES-256, SFTP |
| **Система керування ключами (KMS)** | Генерація та зберігання сертифікатів безпеки | PKI (Public Key Infrastructure) |
| **Аналітичний модуль «Ризики»** | Зіставлення отриманих даних із доходами платників | SQL-аналітика, Big Data |

*Джерело: розроблено автором на основі технічних регламентів ДПС та ОЕСР*

Окрему увагу слід приділити питанню конфіденційності. Україна успішно пройшла аудит Глобального форуму щодо інформаційної безпеки, що було обов’язковою умовою для отримання даних від іноземних партнерів. [20] Організаційні заходи ДПС включають обмеження фізичного та логічного доступу до серверів обміну, обов'язкове логування всіх дій персоналу та регулярне проведення тестів на проникнення (pentests). Будь-який витік інформації в межах CRS може призвести до негайного відключення країни від

глобальної мережі обміну, що робить кібербезпеку пріоритетом номер один для ДПС.

Здійснення автоматичного обміну інформацією (AEOI) за стандартами CRS та FATCA вимагає від Державної податкової служби України (ДПС) функціонування як високотехнологічного інформаційного хабу. Організаційна структура ДПС була адаптована шляхом виокремлення спеціалізованих функцій у межах підрозділів міжнародного оподаткування. Основним завданням цих підрозділів є не лише збір даних, а й забезпечення їх валідності, конфіденційності та безпечної передачі через міжнародні канали зв'язку.

Технічний фундамент обміну базується на інтеграції національних IT-систем із Загальною системою передачі (Common Transmission System — CTS), що адмініструється ОЕСР. Процес обробки інформації у ДПС складається з кількох послідовних стадій, кожна з яких має жорсткий регламент.

1. Стадія прийому та первинної перевірки. Фінансові агенти завантажують звіти через «Електронний кабінет». На цьому етапі система ДПС автоматично перевіряє файл на відповідність XML-структурі. Якщо файл містить синтаксичні помилки, він автоматично відхиляється із наданням протоколу помилок.
2. Стадія логічного контролю та дешифрування. Після успішного завантаження дані проходять перевірку на логічну несумісність (наприклад, перевірка чи відповідає вказаний податковий номер (TIN) формату країни, резидентом якої вказана особа).
3. Стадія консолідації та шифрування. Дані групуються за країнами-партнерами. Для кожної країни створюється окремий пакет даних, який шифрується з використанням відкритих ключів безпеки відповідних іноземних податкових адміністрацій.

У таблиці 2.2 систематизовано функціональні обов'язки різних рівнів податкової адміністрації у процесі автоматичного обміну.

*Таблиця 2.2*

**Розподіл організаційних функцій ДПС України у системі автоматичного обміну**

| Рівень адміністрування | Ключові функції та завдання | Відповідальність |
|---|---|---|
| **Центральний апарат (Департамент міжнародного оподаткування)** | Координація з Глобальним форумом ОЕСР, методологічне роз'яснення правил CRS | Стратегічне управління та міжнародна звітність |
| **ІТ-департамент ДПС** | Технічне підтримання серверів, адміністрування вузла CTS, кіберзахист | Цілісність та безпека даних |
| **Аналітичні підрозділи** | Порівняння даних CRS із внутрішніми базами, виявлення ризиків | Нарахування податкових зобов'язань |
| **Регіональні управління ДПС** | Проведення перевірок фінансових агентів, комунікація з банками | Контроль за дотриманням Due Diligence |

*Джерело: розроблено автором на основі організаційних регламентів ДПС*

Особливого значення набуває механізм Security Management Standard, імплементований у ДПС. Оскільки Україна отримує інформацію про рахунки своїх резидентів із понад 100 країн, критично важливим є недопущення витоку цих даних. Будь-яке несанкціоноване використання отриманої інформації (наприклад, для цілей, відмінних від податкових) може стати підставою для негайного припинення обміну з боку міжнародних партнерів. Тому в ДПС впроваджено систему логування (фіксації) кожного звернення співробітника до бази даних CRS.

Важливим кроком стало створення Електронного реєстру підзвітних фінансових установ. Кожна установа, що підпадає під критерії ПФУ, зобов'язана стати на облік. Станом на 2024 рік, реєстр містить дані про сотні установ, що забезпечує ДПС повний контроль над ландшафтом суб'єктів звітування. Технічна можливість подання звіту відкривається лише після проходження процедури автентифікації, що унеможливлює подання підробних даних.

Організаційна трансформація Державної податкової служби України (ДПС) у межах підготовки до автоматичного обміну інформацією передбачала не лише оновлення технічного парку, а й докорінну зміну внутрішніх регламентів взаємодії між різними департаментами. Ключовим елементом став

запуск спеціалізованої системи управління ризиками, яка інтегрована безпосередньо у вузол зв'язку з Глобальною системою передачі (CTS).

З технічної точки зору, процес отримання та обробки даних у ДПС України базується на стандарті ISO/IEC 27001, що було обов’язковою вимогою ОЕСР. Життєвий цикл інформації у системі CRS розпочинається з моменту надходження XML-файлу від іноземної юрисдикції. Цей файл проходить через декілька рівнів фільтрації:

1. Рівень дешифрування: Оскільки дані передаються за допомогою асиметричного шифрування, система ДПС використовує закритий ключ, доступ до якого має суворо обмежене коло осіб. Це гарантує, що навіть у разі перехоплення трафіку, інформація залишиться захищеною.
2. Рівень структурної валідації: Система автоматично перевіряє схему документа (XSD-валідація). Важливо зазначити, що версія схеми CRS XML v2.0 містить понад 100 обов'язкових полів. Будь-яка невідповідність (наприклад, некоректний формат дати народження або відсутність коду валюти) призводить до формування негативного повідомлення про статус (Status Message), яке автоматично відправляється країні-відправнику.
3. Рівень дедуплікації: Через особливості міжнародного банкінгу одна і та сама особа може бути власником декількох рахунків у різних банках однієї країни. Алгоритми ДПС забезпечують агрегацію цих даних для створення єдиного фінансового профілю платника податків.

Особливу увагу в організаційному аспекті слід приділити створенню Комплексної системи захисту інформації (КСЗІ), яка пройшла державну атестацію. Це включає в себе не лише антивірусний та мережевий захист, а й суворий контроль за «чистотою» робочих місць співробітників, які мають доступ до даних. Усі дії в системі — від перегляду залишку на рахунку до формування запиту на перевірку — фіксуються у незмінних логах (Audit Trail), що унеможливлює корупційні зловживання або несанкціоноване розголошення конфіденційної інформації.

Крім технічного боку, ДПС запровадила нову модель взаємодії з Міністерством фінансів у частині актуалізації переліку юрисдикцій-партнерів.

Цей процес є динамічним: Україна постійно аналізує рівень забезпечення конфіденційності в інших країнах. Якщо виникають підозри щодо неналежного захисту даних у певній юрисдикції, обмін з нею може бути тимчасово призупинений на технічному рівні без розірвання міжнародних угод. Такий підхід демонструє зрілість української податкової адміністрації та її готовність діяти як повноправний член світової податкової спільноти.

### 2.2. Аналіз готовності фінансових агентів та суб'єктів звітування до виконання вимог міжнародних стандартів обміну

Фінансові установи України (банки, професійні учасники ринків капіталу, компанії з управління активами, страхові компанії) є головними постачальниками інформації для автоматичного обміну. Від їхньої готовності та якості процедур «due diligence» (належної перевірки) залежить ефективність всієї системи. Процес підготовки фінансового сектору розпочався із прийняттям Закону № 2970-IX, який зобов’язав установи переглянути свої внутрішні правила ідентифікації клієнтів.

Аналіз готовності банківського сектору, який є найбільш масовим суб'єктом звітування, дозволяє виділити такі етапи впровадження CRS на рівні окремої установи:

1. Оновлення анкет (Self-certification): Банки інтегрували питання про податкове резидентство у форми відкриття рахунків. Тепер клієнт при зверненні до банку зобов'язаний документально підтвердити всі країни, де він є платником податків.
2. Класифікація існуючих рахунків: Установи провели масштабний ретроспективний аналіз баз даних для виявлення ознак (індикаторів) іноземного резидентства у клієнтів, які відкрили рахунки до запуску CRS (так звані «pre-existing accounts»).
3. Автоматизація формування XML-звіту: Великі банки впровадили спеціалізоване програмне забезпечення, яке автоматично вивантажує дані

про баланси та доходи нерезидентів у формат, придатний для подання до ДПС.

Важливою частиною аналізу є дослідження процедур ідентифікації кінцевих бенефіціарних власників (КБВ) для пасивних нефінансових організацій (Passive NFEs). Якщо компанія не здійснює активної господарської діяльності (наприклад, отримує лише пасивні доходи у вигляді дивідендів), банк зобов'язаний ідентифікувати її контролюючих осіб. Якщо такі особи є податковими резидентами інших країн, інформація про рахунок компанії передається за вектором резидентства цих осіб. Це один із найскладніших етапів через закритість реєстрів у багатьох юрисдикціях.

У таблиці 2.3 наведено порівняльну характеристику готовності різних типів фінансових агентів в Україні.

Таблиця 2.3

**Рівень готовності фінансових агентів України до стандартів CRS**

| **Категорія фінансового агента** | **Кількість суб'єктів (орієнтовно)** | **Рівень автоматизації** | **Основні труднощі впровадження** |
|---|---|---|---|
| **Комерційні банки** | 60+ | Високий | Обробка великих масивів існуючих рахунків (pre-existing) |
| **Страхові компанії** | 100+ | Середній | Складність ідентифікації договорів з інвест-складовою |
| **Компанії з управління активами (КУА)** | 300+ | Низький / Середній | Відсутність спеціалізованого ПЗ для автоматизації звітності |
| **Інвестиційні фірми** | 400+ | Середній | Визначення статусу клієнта за багаторівневими структурами |

*Джерело: побудовано автором на основі звітів НБУ та НКЦПФР*

Аналіз показує, що найбільшу готовність продемонстрували банки з іноземним капіталом, які вже мали досвід впровадження аналогічних систем у своїх материнських структурах у країнах ЄС. Водночас, малі фінансові установи стикаються із дефіцитом кваліфікованих кадрів у відділах комплаєнсу, які здатні розрізняти складні випадки множинного резидентства.

Крім того, фінансові агенти несуть суттєві витрати на впровадження системи. Це включає витрати на доопрацювання АБС (автоматизованих банківських систем), навчання персоналу та правовий консалтинг. За оцінками

експертів, впровадження CRS коштувало українському банківському сектору сотні мільйонів гривень, проте ці витрати є необхідною інвестицією для збереження доступу до світових фінансових ринків.

Фінансовий сектор України є фундаментом системи автоматичного обміну. Від якості процедур «Know Your Customer» (KYC) та «Due Diligence», що проводяться банками та іншими установами, залежить достовірність інформації, яку отримує держава. Процес підготовки фінансових агентів супроводжувався значними інвестиціями в автоматизацію процесів.

Аналіз показує, що фінансові установи зіткнулися з необхідністю класифікації мільйонів існуючих рахунків [21]. Відповідно до стандартів CRS, рахунки поділяються на рахунки фізичних осіб та юридичних осіб, а також за вартісним критерієм.

- Рахунки з низькою вартістю (Lower Value Accounts): для фізичних осіб поріг не встановлено, але для існуючих рахунків організацій поріг становить 250 000 доларів США. Якщо залишок на рахунку компанії нижче цієї суми, вона може не підлягати перевірці.
- Рахунки з високою вартістю (High Value Accounts): понад 1 000 000 доларів США. Для таких рахунків процедури перевірки є максимально жорсткими та включають опитування персональних менеджерів (relationship managers).

У таблиці 2.4 представлено порівняльну оцінку витрат та складності імплементації для різних типів фінансових установ.

Таблиця 2.4

**Оцінка складності впровадження CRS для фінансових агентів України**

| **Тип фінансової установи** | **Обсяг даних для обробки** | **Рівень технічних витрат** | **Основний операційний виклик** |
|---|---|---|---|
| **Системно важливі банки** | Дуже високий | Високий | Ретроспективний аналіз існуючих клієнтів |
| **Страхові компанії (Life)** | Середній | Середній | Ідентифікація бенефіціарів за полісами |
| **КУА та інвестфонди** | Низький | Середній | Визначення статусу Passive NFE |
| **Професійні учасники ринку капіталу** | Середній | Високий | Постійна зміна структури портфеля активів |

*Джерело: розроблено автором на основі опитувань банківських фахівців*

Окрему увагу в ході дослідження приділено процедурі самосертифікації (Self-certification). Це юридичний документ, який клієнт надає установі, підтверджуючи своє податкове резидентство. Аналіз практики показує, що основною проблемою є випадки «подвійного резидентства», коли клієнт має паспорт однієї країни, але проживає в іншій. Банки зобов'язані проводити «тест на обґрунтованість» (reasonableness check) наданої клієнтом інформації. Якщо у банку є адреса клієнта в Україні, а він стверджує, що є резидентом Панами, банк зобов'язаний вимагати додаткові докази або позначити такого клієнта як підзвітну особу для обох юрисдикцій.

Значну роль у забезпеченні готовності сектору відіграв Національний банк України (НБУ) [17]. Регулятор видав низку роз'яснень щодо того, як вимоги CRS співвідносяться із банківською таємницею. Було чітко встановлено, що передача даних у межах CRS не є порушенням законодавства про банки, оскільки здійснюється на виконання міжнародних зобов'язань держави. Це зняло юридичні ризики для менеджменту фінансових установ.

Для фінансового сектору України впровадження стандарту CRS стало найбільш масштабним регуляторним викликом останнього десятиліття, порівнянним за складністю лише з реформою фінансового моніторингу. Основне навантаження лягло на підрозділи комплаєнсу та IT-департаменти банків. Аналіз показує, що для успішної реалізації стандарту банки були змушені провести глибоку модифікацію своїх автоматизованих банківських систем (АБС).

У межах процедур «належної перевірки» (Due Diligence) ключовим інструментом став аналіз «індикаторів» іноземного резидентства. До таких індикаторів належать:

- поштова або фактична адреса в іноземній державі;
- номер телефону, зареєстрований у юрисдикції-партнері (за відсутності українського номера);
- наявність чинної довіреності, виданої особі з адресою в іноземній державі;

- інструкції щодо автоматичного перерахування коштів на рахунок в іншій країні (так званий «standing order»).

Важливим практичним аспектом є ідентифікація Пасивних нефінансових організацій (Passive NFEs) [15]. Згідно зі стандартами OECP, якщо понад 50% доходу компанії становить пасивний дохід (дивіденди, відсотки, роялті), банк зобов'язаний «проглядати» крізок таку структуру до кінцевих контролюючих осіб. В українських реаліях це часто стосується іноземних холдингів, через які володіють вітчизняним бізнесом. Банки зіткнулися з проблемою, коли клієнти — юридичні особи — не завжди готові розкривати своїх бенефіціарів у межах податкового резидентства, що вимагає від фінансових установ проведення складних правових експертиз корпоративної структури.

Окрему складність викликає процес ідентифікації для Недержавних пенсійних фондів (НПФ) та інвестиційних компаній. На відміну від банківських депозитів, частки в НПФ мають специфічну систему оцінки вартості, що ускладнює формування коректної суми балансу для XML-звіту. Крім того, компанії з управління активами (КУА) часто не мають прямого контакту з кінцевим інвестором, отримуючи дані через торговців цінними паперами, що створює ризики розриву інформаційного ланцюга та подання некоректної звітності.

Витрати банків на підтримку системи CRS є постійними. Окрім первинної закупівлі ПЗ, установи несуть витрати на щорічну перевірку (аудит) процесів CRS. Згідно з вимогами законодавства, ДПС має право вимагати від банків докази того, що вони вжили всіх розумних заходів для збору самосертифікацій. Якщо банк відкрив рахунок без отримання документа про резидентство або не звернув уваги на явні ознаки нерезидентства клієнта, йому загрожують суворі штрафні санкції та обмеження з боку НБУ. Це змушує банки переходити до стратегії «нульової толерантності» до ненадання податкової інформації клієнтами.

### 2.3. Дослідження перших результатів та адміністративних процедур обміну інформацією в умовах воєнного стану

Вересень 2024 року став переломним моментом для фіскальної системи України — відбувся перший успішний автоматичний обмін інформацією за стандартом CRS [12]. ДПС України передала дані про фінансові рахунки нерезидентів юрисдикціям-партнерам та, що найважливіше, отримала аналогічну інформацію від понад 100 іноземних держав про рахунки українських резидентів за кордоном.

Перші результати обміну свідчать про масштабність прихованих капіталів. Хоча офіційна деталізована статистика наразі має обмежений доступ, загальні тенденції дозволяють констатувати отримання інформації про мільйони рахунків. Ці дані охоплюють інформацію про:

- Кошти на поточних та депозитних рахунках.
- Вартість акцій та облігацій в іноземних банках.
- Доходи від дивідендів та відсотків.
- Валові надходження від продажу активів.

Адміністративні процедури в умовах воєнного стану мають свої особливості. По-перше, значна частина українських громадян перебуває за кордоном у статусі біженців (тимчасового захисту). Це створює юридичні труднощі при визначенні їхнього податкового резидентства. Багато країн ЄС автоматично визнають українців своїми резидентами після 183 днів перебування, що може призводити до того, що інформація про їхні рахунки в ЄС не буде передаватися до України. ДПС та Міністерство фінансів проводять активні роз'яснювальні кампанії, аби запобігти подвійному оподаткуванню таких осіб.

По-друге, воєнний стан впливає на можливості фінансових установ збирати інформацію від клієнтів, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або в зоні бойових дій. Законодавство передбачає певні послаблення у термінах через форс-мажорні обставини, проте загальний тренд на прозорість залишається незмінним.

Процес обробки отриманих даних у ДПС включає такі кроки:

1. Matching (Зіставлення): Автоматичне порівняння ПІБ та TIN (ІПН), отриманих з-за кордону, з українським Державним реєстром фізичних осіб — платників податків.
2. Screening (Фільтрація): Виділення рахунків із суттєвими балансами (наприклад, понад 100 тис. євро) для першочергового аналізу.
3. Risk Analysis: Оцінка того, чи задекларована іноземна власність у щорічних деклараціях. Якщо платник податків вказував нульові доходи, а за даними CRS він має мільйонні активи — це стає підставою для податкової перевірки [23].

Важливо проаналізувати динаміку приєднання України до обміну у порівнянні з іншими країнами (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка та обсяги автоматичного обміну інформацією в Україні та країнах Східної Європи (2024 р.)**

| Країна | Рік запуску CRS | Кількість країн-партнерів | Кількість отриманих записів (прогноз) | Стан інфраструктури |
|---|---|---|---|---|
| **Україна** | 2024 | 110+ | ~2-3 млн | Пройшла аудит ОЕСР у 2024 |
| **Польща** | 2017 | 100+ | ~5 млн | Повністю інтегрована |
| **Грузія** | 2024 | 90+ | ~0,5 млн | У процесі налагодження |
| **Молдова** | 2024 | 80+ | ~0,3 млн | На стадії імплементації |

*Джерело: розроблено автором за даними Глобального форуму та ДПС*

Особливим викликом є адаптація до стандарту FATCA. Хоча CRS є більш масовим, FATCA вимагає окремого технічного каналу передачі даних безпосередньо до США. Україна продовжує виконувати ці зобов'язання, що забезпечує стабільність кореспондентських відносин українських банків із американськими фінансовими інституціями.

Адміністративні виклики війни також стосуються фізичної безпеки центрів обробки даних. ДПС впровадила стратегію хмарного зберігання та резервного копіювання даних на серверах, розташованих у безпечних регіонах та, за погодженням з партнерами, у захищених міжнародних дата-центрах. Це

гарантує безперервність обміну навіть у випадку критичних пошкоджень інфраструктури.

На завершення аналізу другого розділу слід зазначити, що Україна продемонструвала безпрецедентну швидкість технічної та організаційної адаптації. Незважаючи на воєнний стан, держава не лише створила законодавче поле, а й запустила складний механізм передачі даних, який працює у режимі реального часу. Наступним етапом має стати перехід від «накопичення даних» до їх активного «використання для нарахування податкових зобов'язань», що вимагатиме від ДПС ще вищого рівня аналітичної підготовки та автоматизації процесів.

Ефективність системи CRS в Україні на сьогодні оцінюється як висока з технічної точки зору, проте адміністративні бар'єри, пов'язані з масовою міграцією населення та специфікою воєнного часу, потребують подальшого вдосконалення методології ідентифікації резидентства [13]. Світовий досвід показує, що перші два-три роки обміну зазвичай є «адаптаційними», протягом яких уточнюються дані та налаштовуються алгоритми ризик-менеджменту. Для України цей період збігається з найскладнішим етапом її історії, що робить успіх впровадження CRS ще більш значущим досягненням національної фіскальної системи.

# РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АВТОМАТИЧНОГО ОБМІНУ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ В УКРАЇНІ

## 3.1. Ідентифікація правових та технічних бар'єрів на шляху ефективного функціонування системи обміну

Незважаючи на успішний запуск першого етапу автоматичного обміну за стандартом CRS у 2024 році, практична реалізація цього механізму висвітлила низку суттєвих правових та технічних перешкод, які потребують негайного вирішення для забезпечення фіскальної ефективності. Глибокий аналіз дозволяє класифікувати ці бар'єри на декілька фундаментальних груп: регуляторні колізії, техніко-технологічні недоліки, організаційно-методологічні складнощі та соціально-психологічні чинники.

Правові та регуляторні бар'єри. Однією з найгостріших проблем залишається системний конфлікт між вимогами глобальної податкової прозорості та фундаментальними правами людини на приватність і захист персональних даних [16]. Хоча Закон № 2970-IX встановлює пріоритет міжнародних стандартів, на практиці виникають суттєві колізії із Законом України «Про захист персональних даних» та Загальним регламентом захисту даних (GDPR). Зокрема, наукову дискусію викликає право платника податків на «забуття» або виправлення даних. У межах автоматичного обміну інформація передається циклічно, і механізм оперативного внесення змін у вже передані XML-файли за ініціативою платника залишається юридично неврегульованим. Це створює ризики тривалого використання податковими органами некоректної інформації, що може призвести до безпідставного нарахування податкових зобов'язань та порушення права на справедливий розгляд справи.

Другим правовим бар'єром є трансформація інституту банківської таємниці. Попри те, що законодавство зобов'язує фінансові установи розкривати дані для CRS, залишаються значні прогалини у частині ідентифікації клієнтів, які використовують багаторівневі трастові структури або приватні фундації у юрисдикціях, що формально приєдналися до обміну, але фактично не мають

відкритих реєстрів бенефіціарів. У таких випадках українські банки стикаються з неможливістю отримання достовірної інформації про кінцевих бенефіціарних власників (КБВ), що робить обмін формальним та неефективним щодо найбільш ризикових категорій капіталу, які свідомо структурувалися для уникнення прозорості.

Окремо слід виділити безпрецедентну проблему податкового резидентства українських біженців, спричинену повномасштабною збройною агресією рф. Юридична невизначеність щодо статусу мільйонів українців за кордоном створює ризики масового подвійного оподаткування. Згідно з внутрішнім законодавством багатьох країн ЄС, особи, що перебувають на їхній території понад 183 дні, автоматично стають податковими резидентами. Водночас Україна вважає їх своїми резидентами за критерієм «центру життєвих інтересів». Відсутність чіткого міжнародного протоколу щодо автоматичного призупинення дії певних критеріїв резидентства для осіб під тимчасовим захистом призводить до того, що інформація про їхні рахунки в ЄС передається до України, створюючи надлишковий адміністративний тиск як на громадян, так і на податкові органи.

Технічні та технологічні бар'єри. На технічному рівні домінуючою проблемою є якість та ідентифікація «вхідних» даних. Велика кількість іноземних фінансових установ не володіє коректними українськими податковими номерами (TIN) своїх клієнтів [19]. Це змушує ДПС використовувати алгоритми нечіткого зіставлення (fuzzy matching) за ПІБ, датою народження та адресою. Проте через відмінності у стандартах транслітерації (наприклад, написання прізвища у закордонному паспорті та у банківській системі іншої країни) виникає значний відсоток помилок («false positives»). Це призводить до ситуацій, коли дані про рахунок однієї особи помилково приписуються її повному тезці, що породжує безпідставні запити від податкової та судові позови.

Крім того, технічна інфраструктура багатьох малих фінансових агентів (кредитних спілок, інвестиційних фондів, страхових компаній) виявилася критично непідготовленою до генерації звітів у складному форматі XML Schema

v2.0. Висока вартість ліцензійного програмного забезпечення та дефіцит кваліфікованих комплаєнс-офіцерів призводять до того, що звіти подаються із запізненням або з технічними помилками, які не дозволяють системі ДПС провести їх автоматичну валідацію.

У таблиці 3.1 систематизовано ключові бар'єри та рівень їхнього впливу на фіскальну ефективність системи.

Таблиця 3.1

**Деталізована матриця бар’єрів впровадження автоматичного обміну податковою інформацією в Україні**

| Категорія бар’єра | Зміст та деталізація проблеми | Рівень впливу | Пріоритетність вирішення |
|---|---|---|---|
| **Правовий (GDPR)** | Колізія між правом на податкову прозорість та правом на захист даних | Високий | Стратегічний |
| **Юридичний (Резидентство)** | Невизначеність статусу вимушених мігрантів у країнах ЄС | Дуже високий | Негайний |
| **Технічний (Data Quality)** | Відсутність або некоректність TIN у вхідних файлах | Високий | Операційний |
| **Технологічний (IT-інфраструктура)** | Складність та вартість впровадження XML-стандартів для малих ПФУ | Середній | Середньостроковий |
| **Методологічний (КБВ)** | Складність ідентифікації бенефіціарів у непрозорих трастах | Високий | Стратегічний |
| **Соціальний (Довіра)** | Низький рівень фінансової грамотності та недовіра до ДПС | Середній | Постійний |

*Джерело: розроблено автором на основі аналізу практики ДПС та звітів ОЕСР*

Окрім зазначених правових колізій, суттєвим бар’єром виступає проблема «цифрового розриву» між різними категоріями фінансових агентів. Аналіз свідчить, що великі системні банки мають змогу інвестувати у дорогі комплаєнс-системи, тоді як малі фінансові установи (кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди) часто змушені проводити ідентифікацію клієнтів у напівавтоматичному режимі. Це створює ризик виникнення «слабких ланок» у національній системі обміну, через які потенційно можуть проходити незадекларовані потоки капіталу.

Окремої уваги потребує етичний аспект автоматизованого профайлінгу платників податків. Використання штучного інтелекту для аналізу даних CRS може призвести до алгоритмічних помилок, коли сумлінні громадяни потрапляють до категорій високого ризику через нетипові, але легальні фінансові операції (наприклад, отримання спадщини або продаж майна за кордоном). В українському законодавстві наразі відсутній інститут «податкового омбудсмена з питань міжнародного обміну», який міг би оперативно захищати права громадян у разі помилкового блокування рахунків або нарахування штрафів на основі некоректних даних обміну.

З технічного погляду, критичним бар'єром є відсутність уніфікованого стандарту метаданих у внутрішніх реєстрах України. На відміну від стандартів ОЕСР, вітчизняні реєстри нерухомості та транспортних засобів часто мають застарілу структуру, що ускладнює автоматичне зіставлення (Data Mapping) отриманої фінансової інформації з наявними активами особи всередині країни. Це змушує податкових інспекторів проводити значний обсяг ручної роботи, що нівелює саму ідею «автоматичного» обміну.

Глибокий аналіз технічної складової впровадження стандарту CRS в Україні дозволяє ідентифікувати специфічний бар'єр, пов'язаний із латентністю обробки великих масивів даних. Проблема полягає у переході від пакетного (batch processing) до потокового (streaming) аналізу інформації. Поточна система ДПС налаштована на щорічний цикл отримання даних, що створює значний часовий розрив між фактом фінансової операції та моментом її фіскального контролю. Це дозволяє недобросовісним платникам податків використовувати «часові вікна» для переміщення капіталу в юрисдикції, що не беруть участі в обміні, або у віртуальні активи до моменту завершення звітного періоду.

З правової точки зору, критичним є питання ієрархії доказів. У процесуальному праві України дані, отримані через автоматичний обмін, наразі мають статус «інформації, що може свідчити про порушення», а не прямих доказів. Це змушує податкові органи проводити додаткові запити за процедурою EOIR (обмін за запитом) для підтвердження даних CRS у судовому порядку. Така дубльованість функцій створює надмірне навантаження на апарат ДПС та

затягує терміни розгляду справ, що в умовах обмежених ресурсів воєнного часу є суттєвим адміністративним бар'єром.

Додатково слід виділити проблему «професійної таємниці» адвокатів та нотаріусів. Згідно з настановами ОЕСР, посередники (intermediaries) відіграють ключову роль у виявленні схем ухилення. Проте в Україні інститут адвокатської таємниці є досить жорстким, що часто використовується для створення «інформаційних розривів» при структуруванні володіння іноземними активами. Відсутність чіткого розмежування між «юридичною порадою» та «сприянням у податковому плануванні» у вітчизняному законодавстві перешкоджає повноцінному впровадженню стандартів прозорості.

### 3.2. Світовий досвід використання даних автоматичного обміну для протидії розмиванню податкової бази (BEPS) та можливості його імплементації в Україні

Світова практика використання даних CRS та FATCA свідчить, що автоматичний обмін є не просто технічним процесом, а центральним елементом глобальної стратегії боротьби з розмиванням податкової бази та виведенням прибутку з-під оподаткування (План BEPS) [25]. Провідні країни світу, такі як США, Великобританія, Німеччина та скандинавські держави, розробили складні екосистеми аналізу даних, які дозволяють трансформувати отримані масиви інформації у стабільні бюджетні надходження.

Досвід розвинених країн. У Сполучених Штатах реалізація FATCA супроводжується використанням просунутих алгоритмів штучного інтелекту, які інтегровані у систему Служби внутрішніх доходів (IRS). Система автоматично порівнює баланси закордонних рахунків американських громадян із даними їхніх податкових декларацій за останнє десятиліття. У разі виявлення суттєвих розбіжностей система ініціює так звані «м'які перевірки» — надсилання офіційних листів із проханням надати пояснення щодо джерел походження коштів. Такий підхід дозволив IRS залучити понад 10 мільярдів доларів додаткових надходжень без проведення класичних виїзних перевірок, що значно знизило адміністративні витрати.

Країни ЄС, зокрема Естонія та Данія, демонструють найвищий рівень інтеграції даних CRS у сервісну модель податкової. У цих юрисдикціях дані автоматичного обміну використовуються для пре-заповнення податкових декларацій (pre-filled tax returns). Платник податків, заходячи у свій електронний кабінет, бачить уже заповнені поля щодо своїх іноземних доходів, дивідендів та відсотків. Це не лише спрощує життя сумлінним платникам, а й створює психологічний ефект «невідворотності контролю», що призводить до різкого зростання рівня добровільної сплати податків.

Можливості для України у межах Плану BEPS. Для України імплементація світового досвіду має стати частиною виконання Кроків 3 (контрольовані іноземні компанії) та 13 (звітність у розрізі країн) Плану BEPS. Отримані дані CRS дозволяють ДПС бачити рахунки іноземних компаній, де українські резиденти є бенефіціарами. Це є критично важливим для адміністрування правил КІК, які почали повноцінно діяти в Україні. Поєднання даних CRS із поданими звітами про КІК дозволяє податковим органам виявляти нерозподілений прибуток, який штучно залишається на іноземних рахунках для уникнення оподаткування в Україні.

Окремим перспективним напрямом є впровадження стандарту CARF (Crypto-Asset Reporting Framework). Світовий фінансовий ландшафт швидко змінюється, і криптоактиви стали новим інструментом для приховування доходів. Оскільки Україна входить до топ-5 країн світу за рівнем використання криптовалют, приєднання до CARF дозволить закрити «цифрові офшори». [26] Це передбачає зобов’язання криптобірж та кастодіальних сервісів ідентифікувати своїх користувачів та передавати дані про їхні транзакції податковим органам у такому ж автоматичному режимі, як це зараз роблять банки.

У таблиці 3.2 наведено порівняльний аналіз інструментів використання даних обміну, що демонструє розрив між вітчизняною практикою та кращими світовими стандартами.

Таблиця 3.2

**Порівняльний аналіз інструментів використання даних автоматичного обміну**

| Метод використання даних | Практика країн ОЕСР / ЄС | Стан в Україні | Можливість імплементації |
|---|---|---|---|
| **Pre-filled tax returns** | Стандарт у 15+ країнах ЄС | Розробка концепції | Висока (після 2025 р.) |
| **AI-driven Risk Scoring** | Основний метод відбору до перевірок | Початкові пілотні проекти | Потребує IT-інвестицій |
| **Crypto-Asset Exchange** | Впровадження DAC8 (2025-2026) | Законодавча підготовка | Пріоритетна |
| **Інтеграція з КІК** | Повна автоматизація контролю | Ручне співставлення даних | Потребує автоматизації |
| **Непрямі методи (Asset mapping)** | Базовий інструмент контролю | Відсутнє правове поле | Вимагає політичної волі |

*Джерело: розроблено автором на основі звітів ОЕСР та ІОТА*

Важливим висновком з міжнародного досвіду є те, що успіх автоматичного обміну залежить від «культури прозорості». Країни, які успішно впровадили CRS, паралельно проводили програми добровільного розкриття (tax amnesty). Україна вже мала досвід «нульової декларації», проте отримання перших масивів даних CRS може стати підґрунтям для другого, більш цільового етапу легалізації капіталів, де платники матимуть останній шанс легалізуватися до моменту отримання ДПС повної інформації про їхні закордонні статки.

Досліджуючи світовий досвід, варто звернути увагу на механізм «Peer Review» (взаємного оцінювання), який проводить Глобальний форум ОЕСР. Країни, що отримують низький рейтинг за результатами цих перевірок, автоматично потрапляють до «сірих» або «чорних» списків ЄС, що тягне за собою обмеження у фінансуванні та посилений контроль за всіма транзакціями. Для України критично важливо не просто технічно здійснювати обмін, а й відповідати високому рівню рейтингу «Largely Compliant» або «Compliant».

Цікавим є досвід країн БРІКС (зокрема Бразилії та Індії), які використовують дані автоматичного обміну для боротьби з «непрямими переказами» через офшорні структури. Індія впровадила систему «Project Insight», яка використовує великі дані для соціального профайлінгу: система аналізує витрати громадян (за даними CRS) і порівнює їх із активністю у

соціальних мережах та реєстрах авіаперельотів. Такий тотальний моніторинг дозволив виявити мільярди доларів незадекларованих доходів. Хоча для України такий підхід може здатися надмірним, певні елементи аналізу способу життя (Life-style audit) на основі даних CRS є неминучим етапом еволюції податкового контролю.

Також світовий досвід вказує на ефективність так званих «багатосторонніх податкових аудитів» (Joint Audits), коли податкові органи двох або більше країн одночасно перевіряють транскордонні операції одного платника податків на основі спільних даних CRS. Це дозволяє уникнути ситуацій, коли прибуток «зникає» у процесі передачі між юрисдикціями.

В контексті реалізації плану BEPS варто звернути увагу на досвід Південно-Африканської Республіки (SARS), яка досягла значних успіхів у використанні даних CRS через інтеграцію з системою валютного контролю. В Україні подібна синергія між ДПС та НБУ могла б стати потужним інструментом контролю за «круговою порукою» капіталу (round-tripping), коли кошти, виведені з України без оподаткування, повертаються у вигляді «іноземних інвестицій» для отримання податкових пільг.

Досвід Сінгапуру демонструє ефективність використання «рейтингової системи фінансових агентів». Податкова адміністрація Сінгапуру (IRAS) публікує щорічні звіти про якість даних, що подаються банками. Установи з низьким рейтингом якості XML-файлів підпадають під підвищений аудит не лише податкових, а й банківських регуляторів. Запровадження аналогічної системи «репутаційного комплаєнсу» в Україні дозволило б стимулювати банки до більш ретельної перевірки самосертифікацій клієнтів, не вдаючись до масових штрафів.

Також заслуговує на увагу концепція «Pillar Two» (глобальний мінімальний податок 15%), де дані автоматичного обміну стають основним джерелом для розрахунку ефективної податкової ставки транснаціональних корпорацій. Україна, приєднуючись до цього стандарту, повинна модернізувати свою IT-систему так, щоб дані CRS автоматично агрегувалися із даними звітів у розрізі країн (CbC Reporting). Це дозволить виявляти не лише приховані рахунки

фізичних осіб, а й складні схеми трансфертного ціноутворення, що використовуються великим бізнесом для виведення прибутків.

### 3.3. Рекомендації щодо вдосконалення податкового адміністрування та захисту даних при міжнародному інформаційному обміні

На основі проведеного аналізу бар'єрів та з урахуванням світових трендів, пропонується комплексна дорожня карта вдосконалення системи автоматичного обміну інформацією в Україні. Ці рекомендації структуровані за трьома рівнями: законодавчим, технологічним та організаційно-освітнім.

Законодавчий рівень (Удосконалення правового поля):

1. Реформа правил податкового резидентства. Необхідно ініціювати внесення змін до статті 14 Податкового кодексу України та існуючих двосторонніх конвенцій з країнами ЄС. Пропонується запровадити поняття «тимчасового воєнного нерезидентства» або встановити чіткий пріоритет «центру життєвих інтересів» над правилом 183 днів для громадян під тимчасовим захистом [22]. Це дозволить уникнути хаосу в даних CRS та захистити права українців від подвійного фіскального тиску.
2. Легалізація непрямих методів контролю. Доцільно розробити та прийняти зміни до Податкового кодексу, які дозволять ДПС використовувати дані CRS як самостійну підставу для визначення суми податкового зобов'язання, якщо платник не може підтвердити джерела походження коштів на закордонних рахунках. Це має супроводжуватися чіткими гарантіями захисту платника від зловживань [23].
3. Запровадження «Податкової пісочниці» (Tax Sandbox). Створення правового режиму для тестування нових форматів обміну (наприклад, з криптоактивів)для фінансових агентів без застосування штрафів на етапі налагодження систем.

Технологічний рівень (Цифрова трансформація):

1. Створення Національного центру Match-ID. Розробка інтелектуальної платформи на базі нейронних мереж, яка б інтегрувала дані ДПС із реєстрами Державної міграційної служби та демографічним реєстром. Це

дозволить автоматично присвоювати коректні українські податкові номери (TIN) іноземним записам, де вказано лише ПІБ та дату народження. Цільовий показник — підвищення рівня автоматичного Match-rate до 95%.

2. Перехід на Real-time API звітування. Пропонується поступово відійти від застарілої моделі щорічних XML-файлів до моделі безперервної передачі даних через захищені API (за принципом Open Banking). Це дозволить ДПС виявляти помилки в ідентифікації клієнта миттєво, а не через рік, що значно покращить якість бази даних.
3. Впровадження Blockchain-логізації. Для гарантування конфіденційності та безпеки даних всередині ДПС, кожна операція з перегляду або обробки даних CRS має фіксуватися у незмінному блокчейн-реєстрі. Це забезпечить прозорість дій податківців та унеможливить несанкціоноване використання інформації в корупційних цілях.

Організаційно-освітній рівень (Побудова довіри):

1. Запуск сервісу «Мій іноземний рахунок». Впровадження у Електронному кабінеті платника розділу, де особа може побачити всю інформацію, отриману щодо неї з-за кордону. Це дозволить громадянам самостійно виправляти помилки ідентифікації та завчасно подавати пояснення, знижуючи рівень конфліктності.
2. Масштабна інформаційна кампанія. Проведення роз’яснювальної роботи через соціальні мережі та банківські додатки про суть CRS. Акцент має бути зроблений на тому, що прозорість — це не покарання, а квиток України до клубу розвинених країн, що відкриває доступ до інвестицій та міжнародних ринків капіталу.

Таблиця 3.3

**Стратегічний план-графік впровадження рекомендацій щодо вдосконалення AEOI в Україні**

| **Пріоритетний захід** | **Термін реалізації** | **Відповідальні** | **Очікуваний результат** |
|---|---|---|---|
| **Імплементація CARF (крипто)** | 2025-2026 рр. | Мінфін, ДПС | Оподаткування доходів від віртуальних активів |
| **Запуск AI-модуля Matching** | 2025 р. | ДПС (IT-департамент) | Точність ідентифікації платників > 90% |

| | | | |
|---|---|---|---|
| **Укладання угод про резидентство** | 2024-2025 рр. | МЗС, Мінфін | Уникнення подвійного оподаткування біженців |
| **Сервіс самоперевірки даних** | 2025 р. | ДПС України | Зниження навантаження на апеляційні органи |
| **Інтеграція CRS та КІК** | 2024 р. | ДПС України | Ефективний контроль за офшорним бізнесом |

*Джерело: авторська розробка на основі дослідження*

Реалізація запропонованих заходів дозволить Україні не лише формально виконати свої міжнародні зобов'язання перед ОЕСР та ЄС, а й створити одну з найбільш прогресивних та прозорих систем податкового адміністрування у Східній Європі. Автоматичний обмін має перетворитися із «технічного обов'язку» на потужний аналітичний фундамент для справедливого розподілу податкового навантаження. Це дозволить вивести значні обсяги капіталу з тіні та наповнити державний бюджет ресурсами, необхідними для відновлення країни.

На завершення слід підкреслити, що впровадження AEOI — це не разовий акт, а постійний процес адаптації до змін у глобальній фінансовій архітектурі. Подальша цифровізація, впровадження штучного інтелекту в податковий контроль та відкритість до діалогу з платниками податків стануть запорукою фіскальної безпеки України та її остаточної інтеграції в європейське та світове співтовариство. Епоха банківської таємниці як засобу приховування доходів завершена, і майбутнє належить юрисдикціям, які зможуть поєднати тотальний цифровий контроль із високим рівнем сервісу та захисту прав громадян.

Для вдосконалення системи пропонується запровадження концепції «Tax Compliance by Design». Це означає, що банківські продукти мають створюватися із уже вбудованими алгоритмами автоматичної ідентифікації підзвітності за стандартом CRS.

Рекомендації щодо зміни Податкового кодексу України (ПКУ):

1. Доповнення статті 39-3 ПКУ нормою про обов'язкове попереднє повідомлення платника податків про отримання інформації щодо його рахунків за кордоном (за 30 днів до початку будь-яких контрольних заходів). Це забезпечить право на захист та добровільне виправлення помилок.

2. Запровадження податкових стимулів для фінансових агентів, які використовують блокчейн-технології для підготовки звітності CRS, у вигляді зниження частоти планових перевірок з боку НБУ та ДПС.
3. Створення «Гарячої лінії CRS» при Державній податковій службі для оперативного консультування біженців та мігрантів, які стикаються з питаннями визначення свого податкового резидентства.

Технологічна рекомендація: розробка та впровадження «Національного податкового дата-лейку» (National Tax Data Lake) — централізованого сховища, де дані CRS будуть у реальному часі зіставлятися з даними митниці, реєстрів прав власності та банківських транзакцій всередині країни. Це дозволить перейти від фрагментарного контролю до всеохоплюючого моніторингу фінансових потоків.

Таблиця 3.4

**Порівняльна оцінка очікуваного ефекту від впровадження пропонованих рекомендацій**

| Назва рекомендації | Складність реалізації | Очікуваний фіскальний ефект | Вплив на права платників |
|---|---|---|---|
| **Реформа резидентства біженців** | Висока (міжнародний рівень) | Стабілізація бази ПДФО | Позитивний (захист від подвійного податку) |
| **Блокчейн-логізація даних** | Середня | Зниження корупційних ризиків | Позитивний (безпека даних) |
| **AI-моніторинг Wealth Gap** | Висока | Виявлення великих капіталів | Нейтральний (потребує контролю) |
| **Омбудсмен з питань CRS** | Нижня | Зменшення кількості судових справ | Дуже позитивний |
| **Приєднання до CARF (крипто)** | Середня | Залучення нових доходів | Нейтральний |

*Джерело: авторська розробка на основі прогнозно-аналітичного моделювання.*

На завершення слід підкреслити, що стратегічні перспективи розвитку системи AEOI в Україні нерозривно пов’язані з її повною інтеграцією до єдиного цифрового фіскального простору Європейського Союзу. Ключовим вектором такої інтеграції є імплементація Директиви DAC8, яка докорінно змінює правила гри на фінансовому ринку, розширюючи сферу автоматичного обміну на операції з криптоактивами та електронними грошима. Це вимагатиме від України не лише адаптації національного законодавства у сфері віртуальних

активів, а й створення потужної технологічної бази для взаємодії з постачальниками послуг у цій галузі (CASPs). Останні будуть зобов'язані впроваджувати суворі процедури ідентифікації користувачів та звітувати про обсяги їхніх транзакцій, що фактично нівелює можливість використання криптоінструментів для агресивного податкового планування.

Перехід на стандарти CARF (Crypto-Asset Reporting Framework), розроблені ОЕСР, дозволить Україні вийти за межі традиційного банкінгу та охопити найбільш динамічний сегмент сучасної економіки, що наразі перебуває у «сірій» зоні. Впровадження цих стандартів забезпечить податкові органи унікальними інструментами для відстеження транскордонних переказів віртуальних активів, перетворюючи блокчейн-технології з інструменту анонімізації на засіб забезпечення фіскальної справедливості. Це дозволить Україні не лише контролювати традиційні фінансові рахунки, а й стати регіональним лідером у прозорості ринку віртуальних активів у Східній Європі. Створення такого прозорого регуляторного середовища стане сигналом для світової фінансової спільноти про те, що Україна будує цифрову економіку за найвищими стандартами ОЕСР.

Така прозорість ринку віртуальних активів та впровадження стандартів DAC8 створить унікальні умови для залучення іноземного інвестиційного капіталу в країну, яка гарантує високий рівень безпеки та юридичної визначеності. Інвестори, які раніше уникали українського ринку через ризики «брудних» грошей та непрозорість фінансових потоків, отримають гарантії, що базуються на перевірених європейських механізмах контролю. Більше того, це дозволить українським технологічним стартапам безперешкодно інтегруватися у глобальні ланцюги створення вартості, використовуючи переваги токенізації активів у межах легального правового поля. У кінцевому підсумку, інтеграція DAC8 та CARF не лише зміцнить фіскальну стійкість держави у поствоєнний період, а й закладе фундамент для перетворення України на інноваційний фінансовий хаб, що гарантує абсолютну прозорість та безпеку фінансових операцій за найвищими світовими стандартами.

Для системного вдосконалення податкового адміністрування пропонується розробка «Стратегії цифрової податкової реципрокності». Вона має включати наступні кроки:

1. Створення «Цифрового двійника платника податків». Це програмний комплекс, який на основі даних CRS, митних реєстрів та банківської виписки (в межах закону) моделює очікуваний обсяг податкових надходжень від конкретної особи. Будь-яке відхилення реальних платежів від моделі «двійника» на понад 20% має автоматично генерувати сигнал для підрозділів ризик-менеджменту.
2. Запровадження «Податкового кешбеку за прозорість». Пропонується законодавчо закріпити зниження ставки податку на доходи, отримані за кордоном, для тих платників, які добровільно зареєстрували свої закордонні рахунки в Електронному кабінеті до моменту отримання даних через CRS. Це перетворить систему з каральної на стимулюючу.
3. Модернізація API-взаємодії з криптобіржами. В межах майбутньої імплементації CARF, рекомендується створити національний шлюз «Crypto-Gateway UA», через який вітчизняні криптосервіси зможуть у напівавтоматичному режимі верифікувати податковий статус своїх користувачів, отримуючи підтвердження від ДПС без розкриття повної податкової історії особи.

Окрему увагу слід приділити перспективам використання технологій квантового шифрування для захисту каналів обміну. Враховуючи ризики кібервійни, Україна може стати пілотним майданчиком OECP для тестування постквантових алгоритмів захисту фінансової інформації, що підвищить довіру міжнародних партнерів та забезпечить безперебійність обміну навіть за умов критичних кібератак.

Таблиця 3.5

**Аналіз прогнозних витрат та вигод від імплементації просунутих аналітичних модулів у ДПС**

| **Назва модуля / Технології** | **Прогнозні витрати (USD)** | **Очікуване зростання Match-rate** | **Термін окупності** |
|---|---|---|---|

| | | | |
|---|---|---|---|
| **Fuzzy-logic Matching Engine** | 150 000 - 200 000 | +15% | 12 місяців |
| **Predictive Risk AI** | 400 000 - 600 000 | +25% | 18 місяців |
| **Blockchain Audit Trail** | 100 000 - 150 000 | Захист даних 100% | 24 місяці (репутаційна) |
| **CARF Integration Module** | 300 000 - 500 000 | Охоплення крипторинку | 12 місяців |

*Джерело: авторська розробка на основі порівняльного аналізу ринку IT-рішень для GovTech.*

Наостанок, стратегічним вектором має стати формування «Податкової екосистеми довіри», де дані автоматичного обміну використовуються не для тотального контролю за дрібними витратами громадян, а для створення прозорих правил гри, за яких великий капітал не має змоги уникати суспільної відповідальності. Це дозволить Україні сформувати стійку фіскальну базу для повоєнного відновлення, спираючись на інтелектуальне адміністрування, а не на посилення податкового тиску. Інтеграція штучного інтелекту, блокчейну та великих даних у процеси CRS перетворить Україну з об’єкта міжнародних стандартів на активного суб’єкта, що задає темп цифровізації податкового права у всій Європі.

# ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне наукове дослідження теоретичних, правових та організаційних засад впровадження автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією в Україні. На основі проведеного аналізу сформульовано наступні узагальнюючі висновки, що мають теоретичне та практичне значення:

1. Теоретичне обґрунтування концепції податкової прозорості. У ході дослідження з'ясовано, що автоматичний обмін інформацією (AEOI) є найвищою формою адміністративної співпраці податкових органів у глобальному масштабі. Економічна сутність стандартів CRS та FATCA полягає у створенні превентивного механізму контролю, що мінімізує ризики ухилення від оподаткування через приховування активів у іноземних юрисдикціях. Доведено, що перехід від обміну «за запитом» до «автоматичного» режиму є фундаментальною зміною парадигми податкового адміністрування, яка дозволяє державам ефективно протидіяти розмиванню податкової бази та переміщенню прибутків (план BEPS). Встановлено, що автоматичний обмін виступає не лише фіскальним інструментом, а й засобом забезпечення соціальної справедливості через рівномірний розподіл податкового навантаження.
2. Оцінка нормативно-правового базису в Україні. Проведений аналіз вітчизняного законодавства дозволив констатувати, що Україна протягом 2022–2024 років сформувала цілісну правову екосистему для функціонування міжнародних стандартів прозорості. Ключовим етапом стало прийняття Закону № 2970-IX, який імплементував Загальний стандарт звітності (CRS) у національне правове поле. Встановлено, що чинна нормативна база повністю гармонізована з вимогами ОЕСР, проте вона потребує динамічного оновлення у зв'язку з прийняттям нових європейських директив, зокрема DAC7 та DAC8. Доведено необхідність уточнення термінологічного апарату Податкового кодексу України в частині визначення «фінансового агента» для охоплення нових суб'єктів цифрової економіки.

3. Аналіз організаційно-технічної готовності фіскальних органів. Дослідження практичного аспекту імплементації показало, що Державна податкова служба України (ДПС) успішно впровадила необхідну IT-інфраструктуру для взаємодії з Глобальною системою передачі (CTS). Створені модулі валідації та шифрування даних за стандартом AES-256 забезпечують конфіденційність та цілісність отриманої інформації на рівні світових стандартів. Водночас виявлено, що ефективність системи на поточному етапі обмежена якістю «matching» (зіставлення) даних через відсутність податкових номерів (TIN) у багатьох іноземних записах. Констатовано потребу у впровадженні інтелектуальних систем аналізу великих даних (Big Data) для автоматизації процесу ідентифікації резидентів та виявлення прихованих фінансових зв'язків.
4. Дослідження готовності фінансового сектору та процедур Due Diligence. Встановлено, що банківська система України стала ключовою ланкою у забезпеченні достовірності даних для обміну. Більшість системно важливих фінансових установ успішно інтегрували процедури самосертифікації клієнтів у свої операційні процеси. Однак, виявлено «цифровий розрив» між банками та небанківськими фінансовими установами (страховиками, інвестиційними фондами), які мають обмежені ресурси для автоматизації звітності у форматі XML Schema v2.0. Рекомендовано розробити спрощені методичні інструменти для малих фінансових агентів, що дозволить мінімізувати технічні помилки при формуванні звітів та уникнути репутаційних ризиків для держави на міжнародній арені.
5. Підсумування результатів першого автоматичного обміну 2024 року. Проведене дослідження першого циклу обміну дозволило зробити висновок про безпрецедентний масштаб отриманої інформації. Україна вперше отримала дані про іноземні рахунки мільйонів своїх резидентів, що охоплюють залишки коштів, дивіденди, відсотки та валові надходження від продажу активів. Констатовано, що отримані масиви даних є стратегічним аналітичним ресурсом, який потребує глибокої переробки

для формування «ризикових профілів» платників податків. Встановлено, що перший обмін підтвердив статус України як прозорої юрисдикції, що відкриває шлях до посилення співпраці з країнами ЄС у межах спільних податкових перевірок.

6. Ідентифікація критичних бар'єрів в умовах воєнного стану**.** Одним із найбільш значущих викликів визначено проблему визначення податкового резидентства українських вимушених мігрантів. Виявлено юридичну колізію між «правилом 183 днів», що діє в країнах ЄС, та критерієм «центру життєвих інтересів», який застосовує Україна. Доведено, що без укладання додаткових міжурядових протоколів існує високий ризик масового подвійного оподаткування доходів біженців, що може спричинити соціальну напругу. Також ідентифіковано ризик перетоку капіталу в криптоактиви як реакцію на посилення податкового моніторингу традиційних банківських рахунків.
7. Стратегічні рекомендації щодо вдосконалення системи**.** На основі вивчення кращого світового досвіду (США, Данії, Сінгапуру) розроблено та запропоновано наступні заходи:
    - Запровадження «Цифрового двійника платника податків»: програмного комплексу, що на основі даних CRS автоматично моделює очікуваний обсяг доходів та виявляє невідповідності (Wealth Gap Analysis).
    - Перехід на Real-time API звітування: поступова відмова від щорічних пакетних звітів на користь потокової передачі даних, що дозволить виявляти спроби виведення капіталу в режимі реального часу.
    - Впровадження Blockchain-технологій: для створення незмінного реєстру доступу до даних CRS, що гарантуватиме найвищий рівень захисту від несанкціонованого втручання та корупційних зловживань усередині податкових органів.
8. Перспективи контролю віртуальних активів та цифрових платформ. Доведено, що майбутнє податкової прозорості в Україні залежить від

швидкості імплементації стандартів CARF та Директиви DAC8. [26] Запропоновано створення національного шлюзу «Crypto-Gateway UA», який зобов’яже постачальників послуг з віртуальними активами звітувати про операції користувачів за аналогією з банківським сектором. Встановлено, що охоплення криптоактивів автоматичним обміном дозволить залучити значні додаткові надходження до бюджету та ліквідувати «цифрові офшори», що є критично важливим для фінансової стійкості держави.

9. Соціально-економічне значення AEOI для повоєнного відновлення. Автоматичний обмін розглядається як фундамент для побудови «екосистеми довіри» між державою та платниками податків. Впровадження системи «pre-filled tax returns» (автозаповнення декларацій) на основі даних CRS значно спростить процес звітування для громадян та знизити адміністративні витрати ДПС. Доведено, що повна фінансова прозорість за стандартами ОЕСР є ключовим фактором інвестиційної привабливості України, оскільки гарантує іноземним інвесторам роботу в легальному, захищеному та прогнозованому правовому полі.

Загалом, результати кваліфікаційної роботи підтверджують, що Україна успішно подолала початковий етап впровадження автоматичного обміну податковою інформацією. Подальший розвиток системи має відбуватися шляхом глибокої цифровізації, використання штучного інтелекту для аналізу ризиків та розширення контролю на всі сегменти цифрової економіки. Це забезпечить не лише наповнення бюджету, а й остаточну інтеграцію України до глобальної спільноти прозорих юрисдикцій, що є необхідною умовою для економічного відродження та європейської інтеграції держави. [20]

# СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ


1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 10.12.2025).
2. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 10.12.2025).
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки: Закон України від 20.03.2023 № 2970-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2970-20#Text (дата звернення: 12.12.2025).
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text (дата звернення: 15.12.2025).
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text (дата звернення: 15.12.2025).
6. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для поліпшення виконання податкових правил і застосування Закону США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (FATCA): Ратифіковано Законом № 229-IX від 29.10.2019. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_005-17/ed20230729?lang=en#Text (дата звернення: 17.12.2025).
7. Конвенція про взаємну адміністративну допомогу у податкових справах: Ратифіковано Законом № 677-VI від 17.12.2008. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_325#Text
8. Багатостороння угода компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (Multilateral Competent Authority Agreement on Automatic Exchange of Financial Account Information): Приєднано 03.11.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-14#Text
9. Порядок заповнення та подання фінансовими агентами звіту про підзвітні рахунки відповідно до багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки: Наказ Міністерства фінансів України від 26.05.2023 № 282. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1774-23
10. Перелік юрисдикцій, з якими Україна здійснює автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки: Наказ Міністерства фінансів України від 20.12.2023 № 704.| URL: https://tax.gov.ua/baneryi/crs/perelik-pidzvitnih-yurisdiktsiy

11. Вимоги щодо ідентифікації підзвітних рахунків та встановлення податкового резидентства клієнтів (Due Diligence): Постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2023 № 732. URL: https://zt.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/890791.html
12. ДПС України. Офіційне роз'яснення щодо першого обміну інформацією за стандартом CRS. URL: https://tax.gov.ua/baneryi/crs/povidomlennya/829108.html
13. Економічна правда. Як працює податковий обмін: що варто знати українцям за кордоном. URL: https://epravda.com.ua/publications/2022/10/12/692515/
14. Іванов Ю. Б. Податковий менеджмент: підручник. Харків: ХНЕУ, 2019. 520 с. URL:https://hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/2019-RPND-Podatkovyj-menedzhment-Aspirant.pdf
15. Крисоватий А. І. Міжнародне оподаткування: теорія та практика. Тернопіль: Економічна думка, 2021. 450 с. URL:https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/05214305-3621-44c9-b105-3cd61ed3ce41/content
16. Куценко В. П. Проблеми захисту персональних даних при автоматичному обміні податковою інформацією. *Право і суспільство*. 2024. № 1. С. 88–94. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/346536/333513
17. Любченко О. М. Трансформація банківської таємниці під впливом міжнародних стандартів прозорості. *Вісник Національного банку України*. 2023. № 254. С. 22–30. URL:https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-za-2023-rik-vid-strategiyi-vijivannya-do-strategiyi-vidnovlennya
18. Мельник В. М. Оподаткування доходів нерезидентів: сучасні виклики та перспективи. *Економіка та держава*. 2022. № 8. С. 14–19. URL:https://www.dpu.edu.ua/images/2023/Photo_dlya_novyn_2023/Kafedra%20publichnogo%20prava/Zbirnik_FIn_bezpeka_2023.pdf
19. Нечай А. А. Проблеми правового регулювання автоматичного обміну податковими даними в Україні. *Журнал податкового права*. 2023. № 4. С. 55–62. URL:https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=Ltw1nTEAAAAJ&citation_for_view=Ltw1nTEAAAAJ:-f6ydRqryjwC
20. Офіційний звіт Глобального форуму OECP щодо конфіденційності даних в Україні (2024). URL:https://www.oecd.org/en/publications/harmful-tax-practices-2024-peer-review-reports-on-the-exchange-of-information-on-tax-rulings_c069a357-en/full-report/ukraine_7342230b.html
21. Савченко Т. Г. Аналіз готовності банківської системи до впровадження стандарту CRS. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2024. № 2. С. 45–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2019_4_6

22. Швабій К. І. Податкова реформа в Україні: оцінка результатів та орієнтири розвитку. *Фінанси України*. 2023. № 11. С. 7–21. URL: https://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=5025
23. Ярова С. В. Протидія ухиленню від оподаткування в умовах цифровізації фінансових відносин. *Економічний вісник ДПУ*. 2023. № 4. С. 12–25. URL:https://dpu.edu.ua/images/2023/Photo_dlya_novyn_2023/Naukovi%20zahodi/12%20gruden%20naukovi%20zahodi/Zbirnik%20Tez_%20Miznarodna%20konfer.%2010.11.23.pdf
24. Council Directive (EU) 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799/EEC (DAC). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=celex%3A32011L0016
25. OECD (2014). Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters, Second Edition. OECD Publishing, Paris. URL: https://doi.org/10.1787/9789264216525-en.
26. OECD (2022). Crypto-Asset Reporting Framework and Amendments to the Common Reporting Standard. OECD Publishing, Paris. URL:https://www.google.com/search?q=https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/crypto-asset-reporting-framework-and-amendments-to-the-common-reporting-standard.pdf.
27. OECD (2023). Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes: Peer Review of the Automatic Exchange of Financial Account Information. URL: https://www.oecd.org/en/publications/peer-review-of-the-automatic-exchange-of-financial-account-information-2025-update_bbf150e4-en.html